

International JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 28.06.2023
Published /Yayınlanma 30.09.2023
Volume/Issue (Cilt/Sayı)-ss/pp 10(99), 2227-2250

10.5281/zenodo.8396608
Araştırma Makalesi
ISSN: 2459-1149

Dr. Gülbaşak Diktaş Yerli
<https://orcid.org/0000-0002-1170-8907>
Sakarya Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, Sakarya / TÜRKİYE

Sosyal Değişme Bağlamında Suriyeli Göçü Üzerine Nitel Bir Araştırma A Qualitative Research on Syrian Migration in The Context of Social Change

ÖZET

Göç, bireyler kadar toplumların yaşamında ciddi dönüm noktaları olarak kabul edilmektedir. Göç olgusuyla hem göç eden hem göç edilen toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan değişime uğramaması kaçınılmazdır. Bu çalışmanın amacı, Suriye savaşıyla Türkiye'ye yönelik gerçekleşen Suriyeli göçünün Sakarya'da ve Suriyeli sığınmacılar üzerinde sosyal değişmeye yol açıp açmadığını, açmışsa sosyal değişimin ne boyutta gerçekleştiğini araştırmaktır. Araştırma için etik kurul onayı Sakarya Üniversitesi'nin Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 18.01.2023 tarihli ve 01 sayılı toplantısının 2023-SBB-0017 nolu kararı ile alınmıştır. Niteliksel araştırma yöntemi kullanılan çalışmada, araştırmacı tarafından oluşturulan sorular doğrultusunda gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerle verilere ulaşılmıştır. Sakarya İli araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırma, Sakarya'da Suriyelilerin yoğunluklu olarak yaşadıkları Tıgçılar, Hızırtepe, Semerciler Mahallelerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında Sakarya'daki yerel halkla ve Suriyeli geçici sığınmacılarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Seçilecek örneklem grubu 10'u erkek 10'u kadın toplam 20 Suriyeli ile 10'u erkek 10'u kadın toplam 20 yerli halktan olmak üzere toplam 40 kişiden oluşmaktadır. Araştırma sonucu ulaşılan bilgilere göre, Sakaryalı katılımcılar, Suriyelilerin sürekli birarada oldukları için Suriyelilerde sosyal değişim gerçekleşmediğini ancak Sakarya'da sosyal, kültürel açıdan değişimlerin olduğu ve ekonomik açıdansa iş olanaklarını daralttıklarını düşünmektedir. Suriyeli katılımcıların büyük bir çoğunluğunda ise iki toplumun birbirine çok benzer oldukları için değişimin olmadığı kanısı yaygındır. Suriyeli katılımcıların yaşamında değişimin gerçekleşmediği kanısı, iki katılımcı grubu açısından tutarlı sonuç olarak değerlendirilirken. Sakaryalı katılımcıların iki toplum arasında farklılıkların çok olması nedeniyle ortak gelecek düşünmek istememelerine, Suriyeli katılımcılarınsa tam tersi iki toplumun birbirine çok benzediği için ortak geleceğin mümkün olmasına ancak yerel halk tarafından var olan ön yargının buna engel olabileceğine dikkat çekildiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Değişme, Sosyal Değişme, Göç, Suriyeli Göçü, Nitel Araştırma.

ABSTRACT

Migration is accepted as a serious turning point in the lives of societies as well as individuals. With the phenomenon of migration, it is inevitable that the society, which is both immigrant and exposed to immigration, does not change socially, culturally and economically. The aim of this study is to investigate whether the Syrian migration to Turkey with the Syrian war caused a social change in Sakarya and the Syrian refugees, and if so, to what extent the social change took place. Ethics committee approval for the research was obtained with the decision numbered 2023-SBB-0017 of the Social and Human Sciences Ethics Committee of the University of Sakarya, ...meeting dated 18.01.2023 and numbered 01. In the study, in which the qualitative research method was used, the data were obtained through in-depth interviews conducted in line with the questions created by the researcher. Sakarya constitutes the universe of the research. The research was carried out in Tıgçılar, Hızırtepe and Semerciler Neighborhoods, where Syrians mostly live in Sakarya. Within the scope of the research, in-depth interviews were conducted with the local people in Sakarya and temporary Syrian refugees. The sample group to be selected consists of a total of 40 people, including 20 Syrians, 10 men and 10 women, and 20 participants from Sakarya, 10 men and 10 women. According to the information obtained as a result of the research, the participants from Sakarya think that there is no social change in Syrians because Syrians are constantly together, but there are social and cultural changes in Sakarya and they narrow their job opportunities economically. The majority of Syrian participants, on the other hand, are of the opinion that there is no change because the two communities are very similar to each other. The opinion that there is no change in the lives of the Syrian participants is considered a consistent result for the two participant groups. It is seen that the participants from Sakarya do not want to think about a common future due to the differences between the two communities, and the Syrian participants, on the contrary, point out that a common future is possible because the two communities are very similar to each other, but the prejudice of the local people can prevent this.

Keywords: Change, Social Change, Migration, Syrian Migration, Qualitative Research.

1. GİRİŞ

Meydana gelme şekillerine göre göç, farklı biçimlerde gruplandırılmaktadır. Bu gruplandırmalara bakıldığında önce göçün yönü dikkate alınarak yapılan gruplandırmalar görülmektedir. Bir ülkenin sınırları içerisinde gerçekleşen göçe iç göç, ülke dışına yönelik gerçekleşen göç hareketi de dış göç, başka bir ifadeyle de uluslararası göç olarak nitelenmektedir (Nakhoul, 2014, s. 6). Nedenleri açısından göçün kaynakları ise ekonomik, iklim, eğitim, siyaset, emekli ve beyin göçü olarak gruplandırılmaktadır (Aksoy, 2012, s. 195). Tüm bu sınıflandırmalar göçün mutlaka bir sebebe bağlı olarak gerçekleştiğini ve hiçbir gurubun veya milletin kolay kolay herhangi bir neden olmadan ülkesini terk ederek farklı bir yere gitmesinin çok kolay olmadığını göstermektedir (Sağlam, 2006, s. 33). İster isteğe bağlı ister zorunlu göçlerde mutlaka bir gerekçe yer almaktadır. İki durum varlığının kabul edildiği zorunlu göçlerde birinci olarak göç eden kişinin kendi isteğinin kendisinin dışındaki etkenler sayesinde oluşmasıdır. Yaşanılan ekonomik zorluklar sebebiyle bireylerin daha rahat ekonomik koşullara ulaşmak arzusuyla göç etmek zorunda kalmaları bu duruma örnek gösterilebilmektedir. İkinci olarak ise bireyin dışından kaynaklanan farklı güçlerin zorlanmasıyla bireylerin yaşadıkları yerlerden farklı yerlere veya farklı ülkelere gitmeleri doğrultusunda baskıya maruz kalmalarıdır. Bu durum sürgün şeklinde de tanımlanmaktadır.

Toplumların ve bireylerin hayatlarında kırılmalar olarak değerlendirilebilecek göç olgusuyla sosyal, ekonomik, kültürel değişim ve dönüşüm beraber gelmektedir. Bu değişim göçmenlerle birlikte göçün gerçekleştiği toplum için de oldukça önemli bir durumdur. Her iki grup için de yapısal ve fonksiyonel değişimler kaçınılmaz olarak ortaya çıkmakta, göçmenlerin yerleşik topluma bütünleşip bütünleşmemeleri oranında değişimin boyutu ve yapısı da değişmektedir.

Göçler ülkelerin toplumsal yapılarında önemli etkilere yol açan olayları oluşturur. Ancak tüm göçlerin toplumsal, fiziksel, ekonomik sonuçları göçün sebeplerine göre değişiklik göstermektedir. Bireylerin istekleri doğrultusunda gerçekleşen göçlerde, göç edilen yere uyumun ve bütünleşmenin sağlanması daha kolayken; zorunlu göçlerde, bireylerin her açıdan hazırlıksız olmaları göç edilen yere uyumun ve bütünleşmenin zor olmasına neden olmaktadır. Entegrasyonun sağlanmasında göçmenlerin hazır oluşunun yanında göç edilen yerin sosyal, kültürel yapısı da önemli etmenlerden biridir. Bu doğrultuda göçle birlikte sosyal değişimin varlığı göçün gerçekleştiği ülke ve göç edenler açısından önemli bir toplumsal olgu olarak karşılaşılmaktadır.

Sosyal değişimin en temel sebeplerinden ve aynı zamanda da sonuçlarından olan göç olgusu, günümüzde küreselleşmeyle de artan mobilizasyonla birlikte toplumların önemli problemleri arasındadır. Daha iyi bir hayat beklentisiyle kırsal bölgelerden kentlere, gelişmemiş ülkelere gelişmiş ülkelere, çatışma veya savaşın bulunduğu ülkelere bulunmayan ülkelere sürekli bir göç gerçekleşmektedir. Meydana gelen göçlerin göç edilen yerler açısından sosyal, fiziksel ve ekonomik etkilerinin olmaması kaçınılmazdır. Gerçekleşen göçlerin sonuçları değerlendirildiğinde göç olgusunun yalnızca bir nüfus hareketinden ibaret olmadığı görülmektedir. Bu doğrultuda toplumsal yapı göçün sonuçlarından önemli bir şekilde etkilenmektedir.

Türkiye özelinde göç hareketleri kısaca değerlendirildiğinde hem iç hem dış göçün olduğu görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da ortaya çıkan iş gücü ihtiyacını karşılamak adına 1950 yılıyla birlikte tarımda makineleşme nedeniyle de çözümlenmiş olduğu köylerden kentlere ve dış ülkelere göç başlamıştır. Bunlarla birlikte diğer ülkelere Türkiye'ye yönelik göçlerin gerçekleşmesi sosyal değişim bağlamından önemli bir yere sahiptir. Bu tür göçlerin sonuncusu ise 2011 yılında Suriye'de gerçekleşen olaylar sonucu Türkiye'ye yapılan göçtür. "Arap Baharı" tanınmasıyla Ortadoğu'da gerçekleşen halk hareketlerinin en sarsıcısı Suriye'de 2011 yılında başlamış, çok farklı güçlerin devreye girmesiyle uzun soluklu ve yaralayıcı bir iç savaşa dönüşmüştür. Sürecin uzamasıyla Suriye halkının bir kısmı ülkelerinden ayrılmak zorunda kalarak öncelikle Türkiye ardından Lübnan, Ürdün ve Avrupa ülkelerine sığınma talebinde bulunmuşlardır. Sığınmacı sorunu başta Türkiye ve Suriye'nin diğer komşu ülkeleri ve Avrupa için kronikleşen bir durum haline gelmiş, uluslararası boyutta soruna ilişkin kalıcı çözüm bulunamamıştır. Bu süreçte "açık kapı politikası" benimseyen Türkiye, Suriyeli bireyleri kabul etmiştir. Ocak 2023 tarihi itibarıyla mülteciler derneği verilerine göre Türkiye'deki Suriyelilerin sayısı 3 milyon 577 bin 714 kişi olmuştur (Mülteciler Derneği, 2023). Türkiye'de geçici barınma merkezinin bulunduğu iller Adana, Kilis, Kahramanmaraş ve Osmaniye gibi Suriye sınırına yakın illerdir. Ancak barınma merkezlerinde kalan Suriyelilerin sayılarına bakıldığında oldukça düşük olduğu görülmektedir. Geçici barınma merkezlerinin bulunduğu şehirler olan Adana'da 253.636, Kilis'te 88.996, Kahramanmaraş'ta 97.705 ve Osmaniye'de 42.108 Suriyelinin barındığı değerlendirilmektedir (Mülteciler Derneği, 2023). Suriyelilerin geçici barınma merkezlerinde kalmayı tercih etmediklerinin ve çoğunlukla İstanbul, Kilis, Hatay, Gaziantep gibi illerde

buldukları ve bu illerdeki demografik yapının değiştiği de görülmektedir. Konuya ilişkin yapılan araştırmalarda Suriyelilere ilişkin algılara yönelildiği bu algıların ise zamanla olumsuzlaştığı ancak on yılı aşkın süren Suriyeli göçü ekonomide, eğitimde, sağlıkta, güvenlikte, sosyal yaşamda neredeyse toplumun her alanını etkilediği görülmektedir. Aynı boyutlarda bu göçle geçici sığınmacı konumunda olan Suriyeliler de etkilenmekte bu etkileşimse sosyal değişimi beraberinde getirmektedir.

Araştırmada Sakarya'nın seçilmiş olmasının sebebi, literatürde Suriyeli göçüne yönelik gerçekleştirilen çalışmaların önemli bir kısmının büyük şehirlerde ve Suriyeli sığınmacıların yoğunlukla yerleştiği sınır illerinde yapılmış olmaları açısından Sakarya'nın farklılık göstermesidir. Literatürü değerlendirdiğimizde yapılan araştırmaların ve çalışmaların odağında Suriyelilerin yoğunluklu olarak yaşadıkları şehirlerde yerel halkın Suriyeli algısı, Suriyeliler açısından onları sorunları yer almaktadır. Bu doğrultuda sosyal değişim göç edenler ve göç edilen, göçe maruz kalan toplum açısından araştırılması gereken bir olgu olarak değerlendirilmelidir. Böylesi büyük göçün Türkiye'de sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal boyutlarda önemli değişimleri de beraberinde getirmesi kaçınılmazdır. 14.890 Suriyeli sığınmacı barındıran Sakarya'da Sakaryalı halk ve Suriyeliler arasındaki gündelik hayat içerisinde değişik alanlarda etkileşim mevcuttur. Bu etkileşimin her iki toplum için yol açtığı sosyal değişimi ne oranda etkilediğini tespit etmek önemlidir. Bu tespit göç olgusuna yönelik gerçekleştirilecek, yeniden yapılandırılacak politikaların belirlenmesine ışık tutacaktır.

Bu çalışmanın temel amacı göçün toplumun her alanını etkileyen bir olgu olduğu kabulüyle, Sakaryalılar ve Suriyelilerin etkileşimini değerlendirmek ve bu doğrultuda Sakarya'daki ve Sakarya'da yaşayan Suriyelilerdeki sosyal değişimi anlamaktır. Ayrıca çalışmada ulaşılabilecek verilerin Türkiye'de göç olgusuna yönelik meydana getirilecek düzenlemelere fikir vermesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda, araştırmada öncelikle sosyal değişim ve göç olguları kavramsal olarak tartışıldıktan sonra araştırma bulguları bağlamında Suriyeli göçüyle birlikte Sakarya'da ve Suriyeliler üzerindeki sosyal değişimin değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir.

2. SOSYAL DEĞİŞME VE GÖÇ OLGUSU

Değişim, bireysel ve toplumsal boyutlarda gerçekleşerek kendini göstermekte, değişimin olmadığı bir toplum düşünülemez (Doğan, 1995, s. 177). Sosyal değişim ise değişik zamanlarda toplumsal yapılarda meydana gelen niceliksel ve niteliksel farklılaşma olarak kabul edilmektedir (Erkal, 2000, s. 218). Süreklilik gösteren değişim, kimi zaman hızlı kimi zamansa yavaş olmaktadır. Değişimin hızı toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Geleneksel özelliklere sahip olan toplumlarda değişim yavaş gerçekleşirken, sanayileşmiş toplumlarda değişim daha hızlı olmaktadır (Özkalp, 1995, s. 264). Değişimler oluştuğu toplumlarda ilerleme olarak gerçekleşebildikleri gibi gerileme olarak da gerçekleşebilmektedir (Dönmezer, 1994, s. 402).

Literatürde sosyal değişime yol açan koşulların çeşitlilik gösterdiği ve kuramcılar tarafından kendi görüşleri doğrultusunda, sosyal değişim açıklanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır (Öztürk & Coşkun, 1999, s.206). Neden olan koşullar doğrultusunda sosyal değişim üç grupta değerlendirilebilmektedir (Dönmezer, 1994, s. 419). Bunlardan ilki sosyal sistemin kendi bünyesinde barındırdığı düşünce eğilimleri, çıkarlar gibi nedenlerdir. İkincisi, sosyal ortamdır. Sosyal ortam toplumsal sistemle doğrudan ilgilidir ve burada var olan değişimler sosyal yapıya mutlaka yansımaktadır. Üçüncüsü ise çevrenin etkileri olarak değerlendirilmektedir. Sosyal değişime neden olacak çevresel etkenlere afetler, göçler örnekendirilmektedir (İşçi, 2000, s. 58). Değişime yol açan koşullar sürekli birbirlerini tamamlamakta, özünde kültürel değerlere dayanmakla birlikte fiziksel ve sosyal çevrenin yeterliliğini de mecburi kılmaktadır. Bu doğrultuda sosyal değişimin sağlanması mümkün olmaktadır.

Sosyolojik kuramlarıyla değişim değerlendirildiğinde, değişimin anlamlandırılmasına ilişkin farklı kuramların olduğu görülmekte, tümünün özünde ise değişimin toplumun yapısındaki dönüşüm biçiminde tanımlandığı anlaşılmaktadır. (Appelbaum, 1987, s.62; Kalaycıoğlu, 1984, s. 85). Değişimin daha kolaydan daha komplekse doğru bir yönelme olduğunu kabul eden evrim kuramcıları, 19. yy'de karşılaşılan toplumsal değişimleri, düzensizlikleri evrimsel bir dönüşümle anlamlandırmaktadır. İnsanlığın gelişimini doğrusal bir düzlemde takip eden bu kuramcılar, insanlığın ileri dönemlerde nasıl şekilleneceğine odaklanmaktadır (Özkalp, 1997, s. 215). Comte'a göre değişim, tüm toplumlar için geçerli olan doğrusal bir ilerlemedir. Düşüncelerdeki gelişmeler ideolojik değişimlere neden olmakta ve Comte bu durumu ilerlemenin belirleyeni kabul etmektedir (Okumuş, 2003, s. 40). Evrimci kuramın değişimin bir doğrusal çizgi üzerinde tanımlama gayreti sosyal bilimcilerin çoğunluğunca kabul görmediği düşünülmektedir (Tezcan, 1995, s. 3). Diyalektik model şeklinde de tanımlanan, Marx tarafından temeli atılmış çalışma kuramına göre sosyal değişime bakıldığında, sebep olarak toplumu oluşturan sınıfların

birbirleri arasındaki çatışma olarak değerlendirilmektedir. Marx'a göre sosyal değişmeye, üretim şekliyle bağlantılı toplumun içinde ortaya çıkan çatışma kaynaklık etmektedir (Özkalp, 1997, s. 205). Çatışma kuramına göre sosyal değişme, toplum içerisinde değişik menfaatleri olan kesimler arasında gerçekleşen çatışmanın bir ürünüdür. Toplum organizmadan ziyade, bünyesinde çatışmaları barındıran bir yapı olarak kabul edilmekte, toplumun bütünlüğünün korunmasının yöntemleri aranmaktadır (Okumuş, 2003, s. 49). Toplumu meydana getiren etmenlerin birbiriyle olan çatışmaları topluma yön vermekte, değişim ve dönüşüm sağlanmaktadır (Erkal, 2000, s. 128). Foksiyonalist kuram ise değişimden ziyade sosyal düzene odaklanmaktadır. Önemli fonksiyonelist kuramcılardan biri olarak kabul edilen Parsons, bilinen işlevlere sahip toplumsal yapının unsurları arasında uyum ve bağımlılığın olduğunu ve bu durumun toplumların varlıklarının sürdürülebilirliğini mümkün kıldığını savunmaktadır (Özkalp, 1997, s. 217).

Sosyal değişimin merkezinde yer alan insan, sosyal nitelikli bütün durumlarda hem etkilenen hem de etkileyendir. Belirli bir fiziksel mekânda yani coğrafyada gerçekleşen, başlayan ve devam ederek gelişen süreç olarak karşılığını bulan sosyal değişimde zaman önemli boyut olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda sosyal değişimin mekan, zaman ve insan şeklinde üç önemli öznesinin olduğu ve bu üç öznenin sosyal değişimin kaynağını oluşturduğu kabul edilmektedir (Doğan, 2012, s. 222). İnsanlar dünya tarihi boyunca kimi zaman daha iyi yerde hayat kurma isteğiyle, kimi zaman zorlu doğa koşullarından kurtulma amacıyla, kimi zaman siyasi şartlardan dolayı yaşadıkları yerlerden ayrılma başka yerler gitme eğiliminde olmaktadır (Emniyet Genel Müdürlüğü, 2001, s.7). İnsanlar sahip oldukları yaşamdan daha güzel bir yaşam umuduyla yaşadıkları yerlerden başka yerlere geçmeleri göç olgusuyla açıklanmaktadır (Demir, 1997, s. 85). Farklı bir ifadeyle göç, toplumların kültürel ve coğrafi alanlarındaki hareketliliğidir (Öner & Kaçmazoğlu, 1997, s.371). En genel anlamıyla yer değiştirme olarak kabul edilen göçte yerleşme hedefi ve yer değiştirmenin devamlılığı gerekmektedir (Sağır, 1997, s.379).

Ancak göçün, sadece yerleşim yerleri arasındaki değişim ya da demografik değişimler olarak görülmesi doğru değildir. Göç, fiziksel bir yer değiştirme olduğu gibi aynı zamanda da sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik açılardan toplumların yapısı üzerinde ciddi değişimlere neden olan demografik harekettir (Tümtaş ve Çelikkaleli, 2014, s. 40). Bu doğrultuda değerlendirildiğinde göç, sosyal ve fiziksel yapıda önemli dönüşüm ve değişim gerçekleştirmektedir. Öyle ki göçmenler gerçekleştirdikleri göç eylemi ile fiziksel varlıkları olduğu kadar göç ettikleri yerde kendilerine has olan sosyal ve kültürel özelliklerini de göçü gerçekleştirdikleri yerlere getirmekte ve böylece kültürel etkileşimin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Böylece fiziksel ve kültürel boyutta birbirlerinden ayrılmış farklı olan gruplar ve toplumlar arasında bağlantı kurulmasına neden olan göç, toplumlar arasında değerlerin geçişine yol açmaktadır (Doğan, 2012, s.201). Ortaya çıkan kültürel etkileşim tanımlayan en büyük etmen ise göçmenlerin göç ettikleri yerlerde yaşayanlarla kültürel ve sosyal özellikler açısından farklılıkların hangi boyutta olduğudur. Dahil olunan toplumsal yapıyla entegrasyonda var olan farklılığın boyutu önemli belirleyen olarak kabul edilmekte, iki toplum arasındaki kültürel ve sosyal farklılıkların fazla olduğunda uyum zorlaşmaktadır. Bu durumda toplumsal yapının profilinin önemli olduğu anlaşılmakta, öyle ki kültür ile göç arasında var olan bağlantı, göç edilen toplum yapısı üzerinde etkilere yol açmakta, göç edilen yerlere göç edenlerin kendi kültürel ve sosyal değerlerini taşıdıkları gibi kendileri de yeni katıldıkları toplumun sosyal ve kültürel özelliklerinden etkilenmektedir. Bütün bunlar göçün kültürel etkileşimlerde önemli bir faktör olduğunu göstermektedir.

Sosyal değişimin en önemli aktörü olarak görülen göçler, birbirlerinden farklı kültüre, dine, dile, fiziksel özelliklere sahip olan toplulukları bir araya getirmekte, etkileşim içinde birlikte yaşamalarına zemin hazırlamaktadır (Karpat, 2013, s. 10). Göçle birlikte davranış biçimleri, tutumları, örfleri, adetleriyle yerel halktan farklı olan göçmenler birlikte yaşarken birbirlerinden geleneklerini ve kendilerine özgü tutum ve davranışları öğrenmektedir (Karpat, 2013, s. 81). Bu doğrultuda sosyal değişimin temelleri bu etkileşimler aracılığıyla sağlanmış olmaktadır. Gerçekleşen etkileşimlerin problemleri olduğu toplumlarda asimilasyon, ayrışma durumlarıyla karşılaşmakta tem tersi etkileşimin problemsiz olduğu toplumlarda ise entegrasyon söz konusu olmaktadır. Ancak her iki durumda da sosyal değişimin varlığı toplumlar açısından önemli görülmektedir.

Göçün sosyal yapıya etkisi nedenine göre farklılık göstermektedir. Özellikle zorunlu bir şekilde gerçekleşen göçlerde her anlamda ve her iki kesimde de göçmenler ve göç edilen yerde yaşayanlar için hazırlıksız olma durumu nedeniyle toplumsal ve ekonomik sorunların yaşanması kaçınılmaz olmaktadır. Böylesi bir durumda ise göçmenlerin geldikleri yerin sosyal ve ekonomik yapısına, göç edilen yerinde göçmenlerin toplumsal ve ekonomik iyi haline pozitif bir katkı sağlaması mümkün olmamaktadır (Tümtaş, 2012, s. 70). Böylece fiziksel olarak yaşanan yerlerde ve toplumsal açılardan sosyal ayrışma gerçekleşmektedir. Bu ayrışmanın odağında göçmenlerin kendilerini daha güvende hissedecekleri kendilerine benzer kültürel, sosyal ve ekonomik özelliklere sahip olan insanların oldukları mekanlarda

yaşamaktadır. Bu bağlamda ciddi göç hareketlerinin yöneldiği coğrafyalarda göçmenlerin yoğunlukta yaşadıkları bölgeler oluşmaktadır.

Sosyal değişme, toplumsal yapıdaki maddi ve manevi faktörler, normatif şartlar ve kuvvetler arasındaki niteliksel ve sayısal temaslar arasındaki farklılaşmaktadır. Bu bağlamda sosyal değişme, toplumsal kurallardaki ve yapıdaki başat dönüşümleri kapsamakta (Durugönül, 1997, s.97), toplumların ekonomik, politik, sosyal ve kültürel yapılarını şekillendiren sosyal değişmeyi süratlendiren göçler, toplumların yaşamında önemli olgu olarak değerlendirilmektedir. Göç ve sosyal değişmede var olan karşılıklılık, göçün sosyal değişmeye neden olması ve sosyal değişmenin de göçe neden olması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

3. YÖNTEM

Araştırma için etik kurul onayı Sakarya Üniversitesi'nin Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 18.01.2023 tarihli ve 01 sayılı toplantısının 2023-SBB-0017 nolu kararı ile alınmıştır. Sakarya'yla sınırlı olan bu araştırma, sosyal değişme bağlamında Suriyeli göçünü değerlendiren araştırmaların sınırlılığı açısından önemlidir. Araştırmada Suriyeli göçünün sosyal değişmeye etkisi ve boyutlarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada, insanların yaşadıkları dünyaya, içinde buldukları sürece yönelik algılarını anlamaya ilişkin nasıl, niçin, neden benzeri sorularla açıklayıp, değerlendirmeye odaklanan nitel araştırma tekniği uygulanmaktadır. Nitel araştırma tekniğinin uygulandığı araştırmalarda farklı araştırmacıların çalışma sürecini görebilmesi, araştırma güvenilirliği ve geçerliliğinin temini, kavranabilir ve dengeli olması biçiminde niteliklerin dikkate alınarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Rubin ve Rubin, 2005). Yapılandırılmış, yapılandırılmamış ve yarı yapılandırılmış olarak üç farklı şekilde derinlemesine görüşmelerin yapıldığı nitel araştırmalarda görüşmeye uygun soru formu oluşturulmaktadır. Gerçekleştirilen bu araştırmada, yarı yapılandırılmış görüşmelerde yarı yapılandırılmış soru formu aracılığıyla veriler elde edilmiştir. Araştırmada kullanılacak soru formu alandan beş akademisyenin görüşleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Araştırmada kullanılacak soruların kapsamının ise sosyal değişimin tespiti için göçün ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan yansımalarının içermesi hedeflenmiştir. Sakaryalı katılımcılar için ayrı Suriyeli katılımcılar için ayrı soru formu hazırlanmıştır. Uygulamaya başlamadan önce ise soruların anlaşılabilirliğini ve çalışırlığını test etmek, uygun biçime getirmek amacıyla pilot uygulaması yapılmıştır. Araştırmanın pilot çalışması her iki soru formu için da ayrı ayrı 10 kişiden oluşmuştur. Açık uçlu sorulardan oluşan ve her biri numaralandırılan görüşme formu, derinlemesine görüşmelerde araştırmacı tarafından katılımcıların değerlendirmeleri doğrultusunda doldurulmuştur.

3.1. Verilerin Toplanması

Araştırma Sakarya'da Suriyelilerin yoğunluklu olarak yaşadıkları Tıgırcılar, Hızırtepe, Semerciler mahallelerinde, 2023 yılının şubat ayında gerçekleştirilmiştir. Sakarya, araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında, Sakarya'daki yerel halkla ve Suriyeli geçici sığınmacılarla yapılan derinlemesine görüşmelerde seçilen örneklem grubu, 10'u erkek 10'u kadın 20 Suriyeli ile 10'u erkek 10'u kadın 20 yerli halktan olmak üzere toplam 40 kişiden oluşmaktadır. Nitel çalışmalar, araştırdıkları konuyu kendi bakış açısında, eleştirel bir yaklaşımla değerlendirmektedir. Olgular ve olaylar irdelenirken bireylerin aynı olgu ve olaylara biçtikleri anlamlara odaklanmaktadır (Baltacı, 2019). Sosyal değişme bağlamında Suriyeli göçünü incelemeyi amaçlayan bu çalışma olgubilim deseniyle gerçekleştirilmiştir. Olgu bilim deseni, farkedilen, duyumsanan, çıkarsanan ancak etraflı ve derinlemesine bir algılamayla anlaşılabilen olaylara, deneyimlere ve durumlara yoğunlaşmaktadır. Olgu bilim araştırmalarında, odakta üzerinde çalışılan olguyla direkt ilişkili olan kişiler ve gruplar bulguların kaynağı olarak ele alınmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2000). Bu çalışmada amaçlı örneklem yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile belirlenen katılımcıların tümünü sürece dahil etmek hedeflenmiştir. Ölçüt örnekleme, yapılacak araştırmanın uygulanması öncesinde belirlenen niteliklere uygun temin edilen kişiler, olaylar ve durumlar saptanmaktadır (Yağar ve Dökme, 2018). Bu araştırmada, Suriyelilerin yoğunlukla yaşadıkları mahallelerde yaşayan Sakaryalı katılımcılardan Sakarya'nın yerlisi olma veya son 15 yıldır Sakarya'da yaşıyor olmaları koşulu aranırken, Suriyeli katılımcılardan 5 yıldır Sakarya'da yaşıyor olmaları koşulu dikkate alınmıştır. Örnekleme hedeflenen 40 katılımcının bütününe ulaşılmıştır. Nitel araştırma tekniklerine yönelik literatürde mevcut olan genel kabule göre ise ulaşılan bulguların derinliğine yoğunlaşmakta, elde edilen verilerin tatminine ise miktarın çokluğundansa derinliğiyle ulaşılmaktadır (Burmeister ve Aitken, 2012). Elde edilen verilerin kendilerini tekrar etmeye başlamasıyla veri doygunluğuna ulaşılmakta ve nitel araştırma sürecinin sonlandırılması beklenmektedir (Baltacı, 2019; Koca, 2017). Bu çalışmada da verilerin tekrara düşmesiyle araştırma süreci tamamlanmıştır.

Araştırma sürecinde gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerin başlangıcında katılımcılara çalışmanın amacı ve süreç hakkında bilgi verilmiştir. Katılımcılara onam formu sunulmuş, gönüllü katılımları dikkate alınmış, bilgilerinin saklı kalacağı hususunda ayrıca sözlü açıklama yapılmıştır. Derinlemesine görüşmeler genel olarak 45 dakika sürmüştür.

3.2. Verilerin Analizi

Araştırma bulguları içerik analizi tekniğiyle çözümlenmiştir. İçerik analizi gerçekleştirilirken kodların, kategorilerin (alt tema) ve temaların mutlak ve belirgin bir şekilde saptanması ciddi kurallardandır (Arık, 1998, s.121). Temalar çalışmanın hedefine uygun hazırlanan sorular dikkate alınarak oluşturulmuştur. Mevcut olan değişik bilgisayar programlarıyla nitel araştırmaların analizleri yapılmaktadır (Güler vd., 2015, s.43). Bu araştırmada Nvivo Programı, verilerin çözümlenmesinde kullanılmıştır. Araştırma sürecinde konuyla ilgili literatür irdelenmiş, metin haline getirilen derinlemesine görüşmelerden ulaşılan bulgular sınıflandırılarak Suriyeli göçünün Sakarya ve göç eden Suriyeliler üzerindeki sosyal değişimin varlığı ve boyutu değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda Sakaryalı katılımcılarla yapılan araştırma sonucu ulaşılan veriler ile Suriyeli katılımcılarla gerçekleştirilen araştırma sonucu ulaşılan veriler bulgularda ayrı ayrı verilmiştir.

3.3. Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmada uygulanan soruların geçerliklerinin ve güvenilirliklerinin sağlanması amacıyla pilot çalışmanın uygulanmasıyla soruların araştırmanın amacına yönelik yeterliliği ve anlaşılabilirliği test edilmiştir. Araştırmanın geçerliliğini gerçekleştirmek amacıyla, derinlemesine görüşmelerde kullanılan soruların her bir katılımcıya aynı şekilde yöneltilmesine (Yıldırım ve Şimşek, 2000) dikkat edilmiştir. Araştırma sonucunda ulaşılan bulguların geçerliliğinin sağlanması maksadıyla katılımcıların belirlenmesinde çeşitleme yapılması gerekmektedir (Gray vd., 2007), araştırmada bu duruma özen gösterilmiş, katılımcıların tespitinde cinsiyetin, yaşın, eğitim durumunun farklılaştığı kişilerden oluşturulmuş, faydalı ve güvenilir verinin elde edilebileceğine inanılan (Rubin ve Rubin, 2005; Creswell, 1994, s. 160, 165; Patton, 1987) katılımcıların oluşturduğu örneklem grubunun gerçekleştirilmesine çalışılmıştır. Görüşmeler esnasında ulaşılan veriler, katılımcıların ifadelerinin birebir metne yansıtılması, güvenilirlik açısından değerli kabul edilebilir. Ayrıca araştırma sürecinin her bir aşamasının ayrıntılı olarak yansıtılması şeffaflık ve güvenilirlik açısından önemli görülmektedir (Rubin ve Rubin, 2005). Araştırmanın tüm aşamalarının aynı şekilde uygulanması da şeffaflık ve güvenilirliği amaçlamak adına yapılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2000). Araştırma sonucunda ulaşılan bulguların çözümlenmesinin değişik zaman dilimlerinde tekrarlanmasıyla zaman çeşitlemesi yapılmış ve içerik çözümlenmesinin geçerliliğinin temini yapılmaya çalışılmıştır (Cohen vd., 2005, s. 112).

4. BULGULAR

Araştırmanın analizi sonucunda Suriyeli göçünün Suriyelilerin ve yerel halkın sosyal değişimine ilişkin bulgulara ulaşılmıştır. Bulgular Suriyelilere ilişkin ve Sakaryalıya ilişkin bulgular olarak iki bölüme ayrılmıştır. Katılımcıların kendi ifadelerinin yansıtıldığı bulguların her birinin sonunda katılımcıların yaş, Sakarya'da yaşama süreleri tekrar ettiği için parantez içerisinde katılımcı numarasına yer verilmiştir.

4.1. Sakaryalı Katılımcılara İlişkin Araştırma Bulguları

Sakaryalı katılımcılarla gerçekleştirilen araştırma sonuçlarında ulaşılan bulgular doğrultusunda algı, uyum, değişim ve politika olmak üzere 4 temaya ulaşılmıştır. Algı teması içerisinde Türkiye'ye gelmelerine ilişkin düşünceler, Türk vatandaşı olmalarına ilişkin düşünceler, Suriyelilerin yaşantılarının değerlendirilmesi, Suriyelilerle birlikte yaşamın değerlendirilmesi, Suriyelilerin yerel halka yönelik davranışları birlikte ortak bir gelecek düşüncesi şeklinde kategoriler belirlenmiştir. Uyum teması içerisinde Sakarya ilinin seçilme nedeni, Sakarya'ya uyum sağlanıp sağlanmaması şeklinde kategorilere belirlenmiştir. Değişim teması içerisinde Suriyeli göçü sonrası ekonomik değişim, Suriyeli göçü sonrası sosyal ve kültürel değişim, Suriyeli göçü sonrası eğitimde değişim, Suriyeli göçü sonrası gündelik yaşamdaki değişim, zaman içerisinde Suriyelilerin yaşam tarzları, tutum ve davranışlarındaki değişim, Suriyeli göçü sonrası siyasal etki kategorileri belirlenmiştir. Politika teması içerisinde Suriyelilere yönelik yapılan yardımlara ilişkin düşünceler, Suriyeli göçünün Türkiye'nin geleceğine ilişkin sonuçları, Mevcut politikalara yönelik değerlendirme, Göçün olumsuz sonuçlarına yönelik çözüm önerileri şeklinde kategoriler belirlenmiştir.

4.1.1. Algı Teması

Algı teması içerisinde Suriyelilerin Türkiye'ye gelmelerine ilişkin düşünceler, Suriyelilerin Türk vatandaşı olmalarına ilişkin düşünceler, Suriyelilerin yaşantılarının değerlendirilmesi, Suriyelilerle birlikte yaşamın değerlendirilmesi, Suriyelilerin yerel halka yönelik davranışları, birlikte ortak bir gelecek düşüncesi şeklinde kategorilere ulaşılmıştır.

Katılımcıların tamamının Suriyelilerin Türkiye'ye gelmelerine ilişkin düşüncelerinin olumsuz olduğu dikkat çekmektedir. Özellikle süresiz ve çok sayıda olmaları konusunda rahatsız olduklarını ifade etmişlerdir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Bu kadarını doğru bulmuyorum” (K, 1).

“Süresi ve bölgesi belirsiz olduğundan olumsuz karşılıyorum” (K, 2).

“Hoş karşılamıyorum” (K, 3).

“Olumsuz karşılıyorum. Denetimli gelseler güzel olur ama fazlası tabi ki doğru değil” (K, 4).

“Savaş olsa da hiç gelmemelilerdi” (K, 7).

Suriyelilerin Türk vatandaşı olmalarını, katılımcıların tamamı doğru bulmamakta, görüşleri arasında gerekçeleriyle ilgili farklılıklar görülmektedir. Katılımcılar Suriyelilerin Türk vatandaşı olmalarını doğru bulmamakta bu durumun, sayılarının fazla olması nedeniyle çoğunluk oluşturacakları için tehlikeli olacağını, Ülke için güvenlik sorunu olacağını ayrıca vatan topraklarına şehitler vererek elde edildiğini vatandaşlığın böyle kolay olmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcılardan örnek görüşler:

“Bölgesel anlamda çoğunluk oluşturacaklarından doğru bulmuyorum” (K, 1).

“Türklüğü kimlikte kalacağından olumlu bulmuyorum, bize yazık değil mi kanlarımızla kurduk bu toprakları, öyle kolay olmamalı” (K, 2).

“Doğru bulmuyorum” (K, 3).

“Türk milletine, Türk vatanına, bu ülke için kan dökmüş şehitlerimize hakaret olarak karşılıyorum” (K, 5).

“Hiç iyi karşılamıyorum, geçici kimlik verilmeliydi” (K, 7).

“Ülkenin beka sorunu devlet güvenliği sorunu olarak görüyorum, karşıyım” (K, 8).

“Türk vatandaşlığı verilmesi kabul edilebilir bir politika değildir. Ümmetçilik adı altında mağdur ilan edilerek, ülkemize yerleştirilip sosyal yapıyı bozmak için statü kazandırmak olarak karşılamaktayım” (K, 9).

Suriyelilerin yaşantılarını değerlendiren katılımcıların tamamı yakın ilişkiler içinde olmayı tercih etmediklerini bunun gerekçesi olarak da farklı sosyal ve kültürel yapıya sahip oldukları şeklinde belirtmişlerdir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Tabi ilk geldikleri zamanlarda ben benim çevremdekiler hep çok yardım ettik, her türlü yardımlarımızı gösterdik ama bir yerden sonra sömürü haline geldiğini anladık, insanların duygularını çok kullanıyorlar üstelik çok farklıız her anlamda” (K, 2).

“İlk zamanlar vardı da yok asla artık hayatta konuşmam görüşmem hiçbirleriyle. Bizim kültürümüzden, davranışlarımızdan her anlamda başkalar, olmuyor. Bir de her türlü olmayacak suç işleyebilirler ne bilim ben hep böyle gördüm, bir kural nizamları yok” (K, 3).

“Yok, tercih etmem her şeyleriyle çok farklılar. Bana aileme ters tüm davranışları” (K, 4).

“Yok istemiyorum. Sırf bu yüzden evimden taşınyorum. Çok farklıız her anlamda” (K, 5).

“Yok. Kendi yaşam tarzlarını kendi ülkelerinde yaşamalılar, tehlikeli buluyorum” (K, 7).

Suriyelilerle birlikte yaşamayı değerlendiren katılımcıların Suriyelilerle birlikte yaşamayı, Suriyeliler kendilerinden farklı oldukları için, kural tanımadıkları için ve Suriyelilerin sayıları çok olduğu için tehlikeli bulduklarını ifade ettikleri görülmektedir. Katılımcılardan örnek görüşler:

“Sosyal yaşam alanlarında ve hastanelerde sıkıntı yaşamaktayız, kural kayde bilmiyorlar hiç” (K, 2).

“Hoş karşılamıyorum, rahatsızlık duyuyorum gün geçtikçe, tüm davranışlarıyla farklılar bu farklı hareketleri rahatsızlık veriyor insana” (K, 3).

“Oldukça rahatsız edici, orta ve uzun vadede demografinin değişimi ve bu ülkenin kaynaklarına haksız bir biçimde ortak edilmeleri, Türk kimliğinin ve kültürünün zayıflatılmasına neden olabilir” (K, 8).

“Ailem, ülkem adına tehdit olarak algılıyorum. Doğum oranlarının fazla olması nedeniyle Türk nüfusu azınlık durumuna düşecektir” (K, 9).

Suriyelilerin yerel halka yönelik davranışlarını değerlendiren katılımcılar, Suriyelilerin ilk geldikleri zaman daha mazlum iken süreç içinde değiştikleri, sürekli ihtiyaç içerisindeymiş gibi davrandıkları veya üstünmüş, ülkenin sahibi gibi bir tutum sergilediklerini belirtirken bazı katılımcılar da mesafeli davrandıkları için iletişimde olmadıklarını ifade etmişlerdir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Hiç o ilk geldikleri gibi mazlum değiller. Çok kabalar, sertler, korkutarak her ortamı kendilerine açmaya çalışıyorlar” (K, 3).

“Sürekli yardıma muhtaç olduklarını söyleyip talep ediyorlar” (K, 4).

“Ülkenin sahibi gibi” (K, 5).

“Üstünmüşler gibi” (K, 6).

“Fazlasıyla uzak durduğum için iletişimde olmuyorum” (K, 7).

“Sosyal anlamda her alanı adeta istila etmiş durumdadır. Bu durum kendimize ait özgürlük alanlarımızın daraltıldığı hissi yaşıyor” (K, 8).

Katılımcıların tamamı Suriyelilerle birlikte ortak bir gelecek düşüncesinde olmadıklarını ifade etmektedirler. Örnek katılımcı görüşleri:

“Kesinlikle hayır. Bir an önce ülkelerine gitmelerinde fayda var” (K, 1).

“Uzun süre kalmalarına karşıyım. Ortak gelecek düşünmüyorum” (K, 2).

“İstemem bir an evvel yurtlarına dönmelerini temenni ediyorum” (K, 3).

“Durmadan çoğalmalarını istemem. Ama elbette yaşama hakları da var biliyorum. Ortak bir gelecek konusunda ise benim vatanıma benim kadar hizmeti, sevgisi, bağlılığı olursa yaşanabilir ki bunun da mümkün olduğunu düşünmüyorum” (K, 4).

“Hiç istemiyorum” (K, 5).

“Doğru bulmuyorum” (K, 6).

“Hayır. Kesinlikle düşünmüyorum kalmamalılar” (K, 7).

“Hayır. Ulusal güvenlik sorunu olarak değerlendiriyorum” (K, 8).

“Derhal ülkelerine dönmeleri gerekmektedir. Ortak bir yaşam mümkün değildir. Uzun süre kalmaları ülkelerine dönmeyeceklerini göstermektedir” (K, 9).

4.1.2. Uyum Teması

Uyum teması içerisinde Sakarya ilinin seçilme nedeni, Suriyelilerin Sakarya’ya uyum sağlayıp sağlamamaları şeklinde kategorilerine ulaşılmıştır. Katılımcıların Suriyelilerin Sakarya ilini seçilme nedenlerine ilişkin görüşlerine bakıldığında yakınlarının olması, iş imkanının olması ve rahat bir şehir olması şeklinde ifade ettikleri görülmektedir. Katılımcıların örnek ifadeleri:

“Onlar için rahat ve ferah bir ortam yaratılmasından” (K, 1).

“Burada acıma duygusu olan insanlar çoğunlukta kucak açtık işte onlar da geldikçe geldiler. E bir de ucuz işçilik var” (K, 2).

“Sakarya’nın her tür olanakları vardır, iş, sosyal aktivite gibi büyük şehirlere de yakın” (K, 3).

“Sakarya her türlü kökenden insanın olduğu bir şehir, yabancı hissetmemişlerdir” (K, 4).

“Tanıdıkları olduklarından geliyorlar diye düşünüyorum” (K, 5).

“Burada yaşam şartları güzel” (K, 7).

“İstanbul, Ankara arasında stratejik bir noktada yer alması, yeşil doğa harikası olması nedeniyle onlar için cennet” (K, 9).

Katılımcıların Suriyelilerin Sakarya’ya uyum sağlayıp sağlamadıklarına ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde, uyum sağlamaya ihtiyaç duymadıklarına yönelik görüş birliğinde bulunduğu görülmektedir. Katılımcılar, Sakarya’da yaşayan Suriyelilerin bir arada yaşadıkları, yaşadıkları yerleri adeta küçük bir Suriye mahallesi haline getirdikleri, açtıkları dükkanlarla da Suriye’de kullandıkları ürünlere ulaşabildikleri, böylesi bir yaşam tarzı içinde Sakarya’ya uyum sağlamak ihtiyacında bulunmadıklarını ve bu durumun da yerel halkı rahatsız ettiğini belirtmişlerdir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Uyum gibi bir dertlerinin olduğunu düşünmüyorum” (K, 2).

“Hayır düşünmüyorum, ne uyum sağlamaya çaba gösteriyorlar ve de rahatsızlık duyuyorlar. Zaman geçtikçe de kendilerine çeviriyorlar her bir şeylerini Suriye’deki gibi yapabiliyorlar çünkü” (K, 3).

“Sakarya’nın ve hatta Türkiye’nin dört bir yanında var oldukları için Sakarya’da yaşamak zor gelmemiştir” (K, 4).

“Asla uyum sağladıklarını ve sağlayabileceklerini düşünmüyorum, çünkü buna ihtiyaçları yok. Oldukça fazla sayıdalar ve topluca mahallelerini sokaklarını oluşturuyorlar, ticaretlerini yapıyorlar, Suriye’de nasıl yaşıyorlarsa aynen devam edebiliyorlar” (K, 5).

“Hayır. Kültür, dil ve siyasi farklılıklar toplumda rahatsızlık vermekte, öyle ki kendileri bile kendi yerleşim yerlerini teşekkül ettirmiş durumdadır” (K, 8).

“Özellikle şehir merkezlerinin arka sokaklarında açtıkları dükkanlar, şehir merkezine yakın yerlerde ikamet etmeleri, Sakaryalılar ile uyum sağlamadıkları gibi, bahçe kamuya açık yerlerde rahatsızlık vererek, Sakaryalıların bulunmamalarına neden olmaktadır” (K, 9).

4.1.3. Değişim Teması

Değişim teması içerisinde Suriyeli göçü sonrası ekonomik değişim, Suriyeli göçü sonrası sosyal ve kültürel değişim, Suriyeli göçü sonrası eğitimde değişim, Suriyeli göçü sonrası gündelik yaşamdaki değişim, zaman içerisinde Suriyelilerin yaşam tarzları, tutum ve davranışlarındaki değişim, Suriyeli göçü sonrası siyasal etki kategorilerine ulaşılmıştır.

Suriyeli göçü sonrası ekonomik değişime ilişkin katılımcı görüşlerine bakıldığında, katılımcıların tümünün Suriyelilerin ucuz iş gücü olmaları nedeniyle yerel halk için işsizliğin iyice artmasına neden olduklarını ifade ettikleri görülmüştür. Örnek katılımcı görüşleri:

“Ucuz işçilik olduklarından kendi vatandaşlarımız mağdur ediliyor” (K, 1).

“İş gücü kalmadı, işi olan ucuzca bunları çalıştırıyor hem de sigorta bile yapmadan” (K, 2).

“Ucuz iş gücü olarak kullanıldıkları için kendi toprağımızın insanı karın tokluğuna bile iş bulamaz oldu. Ne onlar olması gerektiği gibi kazanıyor bu durumda ne de bizim halkımız” (K, 4).

“İş olanakları azaldı. Düşük ücrete çalıştıkları için iş bulmak zorlaştı” (K, 7).

“Düşük ücretli çalışmaları Sakaryalı genç, orta yaş iş gücünü işsiz bıraktı” (K, 9).

Suriyeli göçü sonrası sosyal ve kültürel değişimin olumsuz yönde olduğu konusunda fikir birliği içinde olan katılımcıların görüşlerine bakıldığında, Suriyelilerin kültürel ve aile yapılarının farklı olması, kavga ve karmaşaya yol açmaları gibi nedenlerden dolayı yerel halkın şehirdeki ortak kullanım alanlarına çıkamamaları şeklinde olduğu görülmektedir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Etkilemez mi çok etkiliyor. Her yerde Arapça konuşuluyor bak çarşının içlerindeki dükkanların etiketlerine hepsi Arapça, bir parka bahçeye rahat çıkamaz olduk hemen bir kavganın için de oluyor çocuklar güvenliğimizi yitirdik, böyle giderse kendi toprağımızda içimize kapanacağız” (K, 3).

“Mutlaka etkiliyor. Etkilemez olur mu? Ama bu etki kesinlikle olumsuz her anlamda olumsuz. Ben sadece aile örneği vereyim her yerde 4 ya da 5 kadınla evli birlikte gezen tuhaf aileler görür olduk, bu zamana kadar görmediğimiz” (K, 4).

“Olumsuz etkiliyor. Kargaşa karmaşa oldu sokaklarda. Güvenlik sorunu doğdu. Hep bir gerginlik var ortalıkta” (K, 5).

“Kesinlikle olumsuz etkiliyor. Gelişim yavaşlıyor hatta geriye gidiyoruz” (K, 7).

“Sosyal alanlar Suriyeliler tarafından işgal altında, bu şehir nüfusunun sosyalleşmesine, kültürel etkileşimine olumsuz etkilemekte, yerel yönetim bu topluluğa yaptığı harcamalar nedeniyle şehrin sanatsal, kültürel ve diğer faaliyetlerine bütçe ayıramamaktadır” (K, 8).

Katılımcıların Suriyeli göçü sonrası eğitimde değişime yönelik düşüncelerinin dil sorunu nedeniyle zaman kaybı, ekonomik külfet, sınıfların kalabalık hale gelmesi, farklı sosyal kültürel yapılarından dolayı olumsuz örnek olabilecek davranışlara diğer öğrencilerin maruz kalması şeklinde nedenlerden dolayı olumsuz olduğu anlaşılmaktadır. Örnek katılımcı görüşleri:

“Dersliklerin yetersizliğinin çoğalmasına, dil konusunda yetersiz oldukları için zaman kaybına sebebiyet veriyorlar” (K, 1).

“Çocuk deyince insan üzülüyor tabi, eğitim tüm çocukların hakkı. Tabi külfet getiriyor ülkeye ne diyim” (K, 2).

“Dil sorunları zaten sınıflarda hem öğretmenlere hem diğer çocuklara yük, davranışları, halleri tavırları çok farklı bizden e bu durumda örnek oluyor ister istemeden çocuklara” (K, 3).

“Çocuklarımızın hakkına giriyorlar her türlü eğitimde de bu böyle” (K, 5).

“Her yerde olduğu gibi burada da olumsuz tarafları çok oldu. Türkçenin resmi dil olmasına rağmen bu öğrencilerin kendi dillerini rahatça konuşuyor olması bizim ülkemizde beni üzüyor” (K, 7).

“Kaynakların kısıtlı olduğu ülkemizde T.C. Devleti’ne vergi ödeyen Türk çocukları için kullanılması gerekirken, bu kaynağın heba edildiğini düşünüyorum” (K, 8).

Suriyeli göçü sonrasında gündelik yaşamdaki değişimin olumsuz olduğunu ifade eden katılımcıların, özellikle Suriyelilerin Sakarya’ya gelmelerinden sonra yerli halkta işsizliğin arttığı, ortak kullanılan sosyal alanlarda Suriyelilerin topluluk halinde bulunmalarıyla sürekli çatışmaların çıktığı bu yüzden ortak alanları kullanmayı bıraktıkları ve yedi katılımcının ise kısa bir süre sonra başka mahalleye taşınacakları şeklinde düşüncelerini ifade ettikleri görülmektedir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Olumsuz etkilendiğimizi söyleye bilirim. İş bulamaz oldu çoluk çocuğumuz. Okullarda, mahallede kavga gürültü eksik olmuyor. Ne bilim rahat çıkamıyor çocuklar kapının önünde oynamaya çünkü çete gibi grupla dolaşıyorlar onların çocukları hemen kavga kıyamet. Kötü oldu çok” (K, 1).

“Sanki her bir şeyde yerde kargaşalık oldu. Hiç hoşlanmıyorum hiç” (K, 2).

“Suriyeliler yüzünden kendi insanımız kötü oldu. İşsizse iyice iş bulamaz oldu. Sokağına çoluğunu çocuğunu çıkarırken tedirgin oldu hep olumsuz anlayacağın” (K, 3).

“Dışarıyı artık güvenli bulamıyorum” (K, 4).

“Onlar gelmeden önce daha güvenli bir ortamda yaşıyorsun şimdiyse çok tedirginim” (K, 5).

“Evet oldu. Artık çarka gitmiyorum. Evimi değiştireceğim taşınacağım bu mahalleden. Yazın sahile ve parklara çıkıyorum”

“Evet. Çocuklarımızı rahat rahat sokağa çıkaramaz olduk” (K, 7).

“Parklara gidip oturamaz olduk, Şehrin belli bölgelerinde endişe etmeden gezemez olduk” (K, 8).

“Davranışlarından rahatsız olduğum için başka bir yere, onların olmadığı bir yere taşınıyorum” (K, 9).

Zaman içerisinde Suriyelilerin yaşam tarzları, tutum ve davranışlarındaki değişime ilişkin katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde yaşam tarzlarında bir değişikliğin olmadığına vurgu yaptıkları görülmektedir. Tutum ve davranışlarındaysa özellikle nüfuslarının artmasıyla artık daha güvende hissettikleri ve kendi ülkelerindeymiş gibi davranışlar sergiledikleri kanısında olduklarını ifade etmişlerdir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Çok değişik oldu ilk zamanlar sayıları da azdı cesaretsizdiler. Şimdi öyle hareketleri var ki nerdeyse biz yabancı hisseder olduk kendimizi” (K, 1).

“Nüfusları sürekli artıyor tabi üç çocuktan sonra para alıyorlar ya sürekli doğum olayları var. Çok rahatlar bizlerden rahat yaşıyorlar her anlamda ekonomik de dahil. Üstelik hiç uyanım bu yere bu

insanlara gibi bir kaygılar da gütmüyorlar. O yüzden tavırları daha güvenli yoksa hiçbir şeyleri değişmedi bence” (K, 2).

“Öz güvenleri de çok geldi tabi” (K, 3).

“Açıkçası çok iyi ve yakın bir gözlemim olmadı. Ama tabi ki kendi kültürlerini devam ettirme konusunda çok başarılılar. Asimile olma veya bizlere uyum sağlama gibi herhangi bir durumda olmalarının imkânsız olduğunu düşünüyorum” (K, 4).

“Geldiklerinde misafirdiler şimdiyse ülkenin sahibi oldular” (K, 5).

“Uyum sağlamadılar, olmadı hiçbir değişiklik, tek değişiklik kendilerini daha ülkenin sahibi gibi hissediyor olmaları” (K, 6).

“İlk geldiklerinde daha çekingen iken artık daha cüretkâr tutum ve davranışlar sergiliyorlar” (K, 8).

“Kesinlikle ilk geldikleri zamandaki tutumları değişti. Farklılıklar var geldiklerinde misafir gibi davranıyorlardı. Şimdi ülkemizin sahibi gibi davranıyorlar” (K, 9).

12 katılımcı Suriyeli göçünün siyasal etkisi konusunda fikir belirtmenin tehlikeli olacağı için konuşmak istemediklerini ifade etmişlerdir. Görüşlerini belirten katılımcılardaki ortak kanı ise Suriye’den gelen kişilerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederek siyasal yapıyı etkiledikleri, bu durumun da Türk vatandaşları için haksızlık olduğu şeklindedir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Bu konuda yorum yapmak istemiyorum” (K, 2).

“İşlerine ne gelirse yön verirler siyasete sayıları da artıyor sonuçta” (K, 1).

“Bu konu bulunduğu siyasi görüşe göre değişiyor. Ben de girmeyeyim hiç bu konuya” (K, 4).

“Demografik yapıyı ve siyasi yapıyı etkiliyor. Ülkemiz hakkında karar vermelerini doğru bulmuyorum” (K, 6).

“Tehdit olarak görüyorum zira hangi yabancı istihbarat örgütü ile irtibat, iltisak halinde olduğunun takibinin yapılıp yapılmadığı meçhul, zira zaman zaman terör örgütü bağlantılı şahıslar ele geçiriliyor. Ya ele geçirilmeyenler! Ve ikametlerinde ne tür tehdit unsurları var?” (K, 8).

“Türk kimliği kazandırılarak vatanımız kan dökülerek, savaşarak savunan Türk halkı ile eşit haklara sahip olmaları kabul edilemez” (K, 9).

4.1.4. Politika Teması

Politika teması içerisinde Suriyelilere yönelik yapılan yardımlara ilişkin düşünceler, Suriyeli göçünün Türkiye’nin geleceğine ilişkin sonuçları, mevcut politikalara yönelik değerlendirme, göçün olumsuz sonuçlarına yönelik çözüm önerileri şeklinde kategorilere ulaşılmıştır.

Tüm katılımcıların Suriyelilere yönelik yapılan yardımlara ilişkin düşüncelerinin “yapılan yardımları, doğru bulmadıkları” şeklinde olduğu görülmektedir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Süresi belli olmadığı için doğru bulmuyorum” (K, 1).

“Doğru bulmak mümkün değil, hiçbir sınır yok. Bizlere bizim yoksulumuza yazık günah değil mi?” (K, 2).

“Onlara yapılan yardımlar Türk halkına yapılınsın” (K, 3).

“Kendi halkımızı geride bırakmadan olabilir ancak” (K, 4).

“Kendi halkımıza haksızlıklar oluyor onlara sürekli cennet” (K, 5).

“Doğru bulmuyorum” (K, 6).

“Bizim onlar gibi çok yardıma ihtiyacı olan insanlarımız var bence yardım onlara gerekli” (K, 7).

“İnsani yardımın dışına çıkıldığını düşünüyorum artık” (K, 8).

“Avrupa Birliği Ülkelerine göçü engellemek adına, AB’den para alıp alınan paradan çok daha fazla harcayıp kendi evlatlarının haklarına girilmesini doğru bulmuyorum” (K, 9).

Suriyeli göçünün Türkiye'nin geleceğine ilişkin sonuçları, tüm katılımcılar tarafından olumsuz karşılanmaktadır. Özellikle sayılarının çok olması demografik değişim kaygısı yaratırken, Suriyeli göçünün ülke geleceği için sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda negatif sonuçlarına odaklanıldığı görülmektedir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Her türlü olumsuz etkileri oldu. Ekonomimize yük oldular, okullarımıza yük oldular hangi birini sayayım. Adliyelere yük oldular ötesi mi var” (K, 1).

“İşsizlik, kültürel kargaşa, aile kavramının bitmesi, hırçınlık, kavga” (K, 3).

“Denetimsiz göç hiç doğru değil. Artık geri gönderme politikaları uygulanmalı. Burada kalacaklarda belli şartlarla kalmalı” (K, 4).

“Bunun önüne geçilmezse ülke bölünmeye bile sürüklenebilir diye düşünüyorum” (K, 5).

“Demografik yapının değiştiğini düşünüyorum” (K, 6).

“Ülkenin yönetiminde söz hakkı olmaları üzücü” (K, 7).

Suriyeli göçünün olumsuz etkilerinden bahseden ayrıca konu hakkında konuşmakta çekindiğini ifade eden katılımcılardan birinin görüşü:

“Bariz olumsuz oldu. Diğer ülkelerle olumsuzluklar yaşadık, kullanıyoruz. Ülkemizin içinde sayıları hızla artmaya devam ederse biz azınlık olacağız ondan korkuyorum. Düşünüyorum inanın hiç olumlu bir taraf bulamıyorum. Açıkçası çok da konuşmaya korkuyorum ne yalan söyleyeyim. Tamam siz anlattınız niye konuştuğumuzu ama işte burası Türkiye. Ne bileyim belki sizin başınıza da bir iş gelir belki bunları soruyorsunuz diye” (K, 2).

Katılımcıların, Suriyelilere yönelik mevcut politikalara ilişkin değerlendirmelerine bakıldığında büyük bir çoğunluğun bu konuda görüş bildirmek istemedikleri görülmüştür. Görüş bildiren katılımcılar ise olumsuz değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Örnek katılımcı görüşleri:

“Açıkçası dünyanın darulacizesi olmuş durumdayız. Bu durum bir T.C. Vatandaşı olarak benim hiç hoşuma gitmiyor” (K, 1).

“Suriye savaşının bitirilmesine bir an evvel yardımcı olup, geri dönüş sağlanmalı. Müslüman Müslümana yük olmamalı” (K, 2).

“Olumlu bulmuyorum” (K, 3).

“Fazla iyimser olduklarını değerlendiriyorum. Toplumun ayrıştırdığı hatta istemediği bir gruba karşı Devletimiz fazla iyimser davranıyor. Fazla kucaklayan bu tavır gelecekte ciddi sorunlara yol açacaktır” (K, 4).

“Doğru bulmuyorum kendi halkımız düşünülmeden gerçekleştirildiklerini düşünüyorum” (K, 5).

“Yani ne diyim, çok doğru bulmuyorum” (K, 7).

Göçün olumsuz sonuçlarına yönelik çözüm önerileri hakkındaki katılımcı düşünceleri, Suriyeli göçmenlerin kontrollü ve güvenli bir şekilde ülkelerine dönmelerinin sağlanması şeklinde olduğu görülmektedir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Süresi ve sınırı belli aralıklarla geriye dönüş sağlanmalı” (K, 2).

“Zaten ülke olarak geldikleri yerlere yerleşim olanakları inşa edildi. Maalesef ki burada yaşadıkları rahat ortamı bırakıp gitmek istemiyorlar” (K, 3).

“Geri dönmeleri için fırsatlar sunulabilir” (K, 4).

“Bu kadar çok sayıda olmamaları gerekir öncelikle. Sonraysa entegre olmaları sağlanmalı bizim onlara uymamız, alışmamız beklenmemeli” (K, 6).

“Ülkelerine geri dönerlerse her şey çözümlür” (K, 7).

“Bu durumun sonlandırılmalı. Ülke içindeki tüm Suriyeliler bir merkezde kontrol altında tutulmalı ve kesin olarak ülkelerine gönderilmelilerdir. Tabi ülkelerinde de güvenlikleri temin edilmelidir” (K, 8).

“Suriye’nin mevcut siyasi gücü vatandaşlarına ülkelerine dönün çağrısı yapmalıdır. Can güvenliklerini sağlamalıdır. Ve böylece gitmeleri sağlanmalıdır. Bu süreci sağlayıp hızlandıracaksa bizim ülkemizdir” (K, 9).

Temalar içerisinde yer alan her bir kategorilerde katılımcı görüşleriyle tek koda ulaşılması dikkat çekicidir.

4.2. Suriyeli Katılımcılara İlişkin Araştırma Bulguları

Suriyeli katılımcılarla gerçekleştirilen araştırma sonuçlarında ulaşılan bulgular doğrultusunda geliş nedeni ve yöntemi, gündelik yaşam, değişim, aidiyet ve gelecek beklentisi olmak üzere 4 temaya ulaşılmıştır. Geliş nedeni ve yöntemi teması içerisinde Türkiye’ye hangi yolla geldiği ve Sakarya’yı seçme nedeni kategorileri belirlenmiştir. Gündelik yaşam teması içerisinde kullanılan dil, Türkçe biliniyorsa nereden öğrendiği, hangi sıklıkla kimlerle konuşulduğu, karşılaşılan zorluklar ve iki ülkedeki baş etme yolları, kültüre özgü davranışları sürdürmek için yapılanlar, sosyal ve kültürel hayatla ilgili iki ülke arasındaki farklılıklar, uyum güclüğü çekilen alan kategorileri belirlenmiştir. Değişim teması içerisinde izlenimdeki değişim, gündelik yaşamdaki değişim, giyim tarzındaki değişim, dini ve kültürel ritüellerin yapılabilmek durumu, okuma ve izleme alışkanlığına ilişkin değişim, mutfak alışkanlıklarına ilişkin değişim, Suriye’de sık kullanılan ürünlere veya alternatiflerine ulaşma durumu, yerli halk gibi yaşanan alanlar şeklinde kategoriler belirlenmiştir. Aidiyet ve gelecek beklentisi temasının içerisinde kendimi Türk toplumuna ait hissediyorum, kendimi kendi toplumuma ait hissediyorum ve kendimi hiçbir yere ait hissetmiyorum kategorilerine ulaşılmıştır.

4.2.1. Geliş Nedeni ve Yöntemi Teması

Geliş nedeni ve yöntemi teması içerisinde Türkiye’ye hangi yolla geldiği ve Sakarya’yı seçme nedeni kategorilerine ulaşılmıştır. Katılımcıların, Türkiye’ye yasal yollardan veya kaçak olarak geldiklerini ifade ettikleri görülmektedir. 12 katılımcının yasal bir şekilde geldiği 8 katılımcının ise kaçak olarak geldiği görülmektedir. Yasal yollarla gelen örnek katılımcı ifadeleri:

“Sınır kapısından resmi girdim kara yoldan vize gerekmiyordu o zaman” (K, 1).

“Geldiğim zaman vize gerekmiyordu Lübnan’dan mersine vapurla geldim.” (K, 4).

“Sınır açık olduğu dönemde sınırdan geçtik” (K, 5).

“Sınırlar 2015 sonunda açıldı o zaman geçtik ailemle” (K, 8).

“Otobüs ile sınırdan resmi” (K, 9).

“Uçakla resmi olarak.” (K, 10).

“Vize çıkarttım, Suudi Arabistan’daydım orada çalışıyordum, orada yabancılar üzerine vergiler çok artması yüzünden başka ülkeye gitmeye zorladı.” (K, 11).

Kaçak yollarla ülkeye girdiğini söyleyen örnek katılımcı görüşleri:

“Sınırdan geçtim ama kaçak girdim” (K, 12).

“Kaçak yollarla girdim” (K, 13).

“Sınırdan geçtik kaçak olarak o zaman sınırlar kapalı kaçak girebildik” (K, 14).

Sakarya’yı seçme nedenleri açısından katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde 11 katılımcının tanıdığı olduğu 6 katılımcının iş bulduğu, 3 katılımcının ise eğitim için Sakarya’ya gelmeyi seçtikleri görülmektedir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Burada daha önce bir tanıdığım vardı ailecek onun yanına geldik” (K, 1).

“Tanıdığımız vardı Sakarya’da” (K, 9).

“Akrabalarımız burada var diye” (K, 12).

“Başta okumak için geldim fakat okuyup çalışmak zordu, iş bulma imkânı daha çok diye Sakarya’ya geldim.” (K, 4).

“Sakarya geliş sebepim üniversite kazanmamdı, Hatay’dan Sakarya’ya taşındık” (K, 5).

“Ailemin iş imkânı daha kolay olur diye Sakarya’yı seçtik.” (K, 3).

“Sakarya’ya iş için geldik” (K, 13).

4.2.2. Gündelik Yaşam Teması

Gündelik yaşam teması içerisinde kullanılan dil, Türkçe biliniyorsa nereden öğrendiği ve hangi sıklıkla kimlerle konuşulduğu, karşılaşılan zorluklar ve bu zorluklarla baş etme yolları açısından iki ülke arasındaki farklılıklar, kültüre özgü davranışları sürdürmek için yapılanlar, sosyal ve kültürel hayatla ilgili iki ülke arasındaki farklılıklar, uyum gücünü çekilen alan kategorilerine ulaşmıştır.

Kadın katılımcıların tamamı kendilerini ev hanımı olarak tanımlamış ve çalışma yaşantıları olmadığı içinde türkçe kullanmaya ihtiyaç duymadıklarını, çoğunlukla arapça konuştuklarını ifade etmişlerdir. Erkek katılımcılar gündelik yaşamlarında arapça ve türkçeyi birlikte kullandıklarını belirtmişlerdir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Çocuklarımla Arapça iş hayatımda ve komşularla Türkçe” (K, 1).

“Çoğu Arapça ama bazen Türkçeyi de kullanıyorum dışarıya çıktığımda.” (K,2).

“Arapça daha çok konuşurum” (K, 3).

“Arapça ve Türkçe biraz” (K, 11).

“İşte Türkçe, evde Arapça” (K, 14).

Türkçe biliniyorsa nereden öğrendiği, hangi sıklıkla kimlerle konuşulduğuna yönelik katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde katılımcıların, Türkçe öğrenmeleri gerektiğini düşündükleri, Türkçe bilmelerinin sosyal anlamda yaşantılarını kolaylaştıracağına inandıkları görülürken, gündelik yaşam içerisinde Türklerle iletişim halinde oldukları ölçüde Türkçeyi öğrendikleri ancak genel olarak çok fazla konuşma fırsatı bulamadıklarını belirtmişlerdir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Türkiye’de yaşamak istiyorsan Türkçe konuşman lazım, Türkçem çok iyi değil ama konuşabiliyorum, komşularıyla ve çevremle Türkçe konuşurum” (K, 1).

“Türkiye’de yaşıyoruz o yüzden Türkçe konuşmak lazım, ama az arkadaşım olduğu için daha çok Arapça konuşurum.” (K, 3).

“Yaşadığım ülkeye adapte olma ve işlerim daha kolaylaşsın diye öğrendim çok iyi konuşamıyorum ama derdimi anlatabiliyorum müşterilerimle konuşurum genel olarak.” (K, 4).

“Topluma dahil olmak ve yasaları bilmek için Türkçe öğrenmek lazım, Türk arkadaşlarımla konuşurum ama çok değil.” (K, 6).

“Türkiye’de yaşamam için Türkçe öğrenmek lazım, en çok komşu ve arkadaşlarımla” (K, 8).

“Türkiye’de yaşamak ve Türk toplumunun bir bireyi olduğum için Türkçe konuşurum, herkesle hatta hatıratımı Türkçe olarak yazmaya başladım.” (K, 10).

“Biliyorum idare ediyorum aslında kendimi anlatmak ve çevremi anlamak için öğrendim.” (K, 13).

“Az biliyorum topladığım karton ve plastikleri patrona verirken paramı almak için konuşacak kadar biliyorum.” (K, 15).

Karşılaşılan zorluklar ve bu zorluklarla baş etme yolları açısından iki ülke arasındaki farklılıklara dair katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde Suriye’de aile ve çevreden alınan desteğe ek olarak Türkiye’de daha iyi Türkçe bilen tanıdık, tecrübeli Suriyeli arkadaş ve resmî kurumların eklendiği görülmektedir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Suriye’de sorun yaşadığımda ağabeylerime benden büyüklerden destek alırdım, burada çevreme komşu ve iş sahibine danışırım çözüm bulmazsam resmi yerleri sormayı çalışırım” (K, 1).

“Çevreme danışırım çözemediğim bir şey olursa resmi yerlere danışırım.” (K, 2).

“Suriye’de aileye ve yakın çevreye danışır onların tecrübeleriyle hareket ederdim, burada Türk arkadaşlarıma danışırım ve benden daha tecrübeli Suriyeli arkadaşlarıma danışırım.” (K, 4).

“Suriye’deyken ailem zorluklarla baş edebiliyorken. Burada ailemin sorumluluğu benim üzerime bu yüzden sorun yaşadığımda yakın arkadaşlarıma danışırım” (K, 5).

“Suriye’deyken arkadaşlar ve ailem var onlar bir şekilde yardımcı oluyorlar, buradaysa Türk çevreme danışırım bir şekilde çözüm bulurum.” (K, 7).

“Suriye’de ve Suudi Arabistan’da çevreme danışırdım burada da aynı şekilde.” (K, 11).

“Oradayken çevremle bir şekilde çözerdim, burada daha çok danışırım tecrübeli insanlara.” (K, 13).

“Arkadaşlar ve akrabalarımınla çözmeye çalışırım, burada ise benden Türkçesi daha iyi olana danışırım ve Türk tanıdıklarımın ve resmî kurumlara” (K, 14).

Katılımcılardan biri daha iyi Türkçesi olduğu için artık aile içerisinde rollerin değiştiğini, kendisinin sorun çözücü pozisyona geçtiğini ifade etmektedir:

“Suriye’deyken çocuktum ve ailem yardımcı olmaya çalışıyordu fakat buraya gelince ailemin karşılayacağı sorunları artık ben çözmeye çalışıyorum Türkçem daha iyi diye.” (K, 8).

Katılımcıların kendi kültürlerine özgü davranışları sürdürmek için yaptıklarına bakıldığında, bu davranışları hemşeri grubu ve aile yaşantıları içerisinde devam ettirmeye çalıştıklarını belirttikleri görülmektedir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Normal sürdürüyorum, sıkıntı yaşamadan sürdürüyorum.” (K, 2).

“Aile içinde bir şekilde devam ettirmeye çalışıyoruz.” (K, 3).

“Her iki haftada bir kere bizim şehirden olan arkadaşlarımla görüşmeyi çalışıyorum bize özgü şarkıları söyleriz eski günleri hatırlamayı çalışırız, şehrimizden paylaşılan videoları izleriz.” (K, 4).

“Kendimle bazı şeyler yapmaya çalışıyorum yerba matte içmek gibi sabah (feyruz) şarkılarını dinlemek gibi” (K, 10).

“Kendi evimizde sadece.” (K, 11).

“Akrabalarımızla bir şekilde devam ettiriyoruz.” (K, 12).

“Tabii, dediğim gibi yemek konusunda olsun misafirlik ve ikram olsun bunlar önemli devam ettiriyoruz.” (K, 13).

Katılımcılardan ikisi ise iki kültür arasında farklılıkların belirgin olmadığını birbirlerine benzediği için uyum sağlamayı önceliklediklerini ifade etmişlerdir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Özgü bir şey yok aynı aslında o yüzden sürdürmüyorum hatta daha çok topluma adapte olmaya çalışıyorum.” (K, 7).

“Kültürümde olan Türkiye’de çoğu şey ortak zaten, akraba ziyareti başka ilde olmasına rağmen ziyaret etmeye çalışırım, uyum sağlamak öncelikli.” (K, 8).

Katılımcıların sosyal ve kültürel hayatla ilgili iki ülke arasındaki farklılıklara yönelik görüşleri, büyük farkın olmadığı ancak küçük farklılıkların ve önyargının olduğu doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Katılımcılardan 17’si bu doğrultuda düşüncelerini belirtmişlerdir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Dediğim gibi çok fark yok sadece Suriye’deki insanlar Türkiye’dekilerden daha çok sıcak kanlı ve önyargılı değiller yabancılara karşı önyargılılık buraya göre daha çok az” (K,1).

“Çoğu şey aynı bazı şeyler farklı düğünler gibi bizimki farklı (kadın eğlenceleri sadece kadınlar arasında oluyor kadınların bu şekilde daha çok rahat oluyor oynamakta vb” (K, 3).

“Bazı farklar var ama yakın kültürler birbirine sadece Suriyeliler dinleme konusunda daha iyiler yabancıya karşı ötekileştirme değiller, Türkler çok dinlemez kendi görüşünü kabul ettirmeyi çalışırlar daha çok.” (K, 6).

“Çok farklılık yok çok şeyler ortak yeme içmeden gündelik davranış ve kutlama tarzı birbirine çok benziyor. Tarih ortak çünkü” (K, 8).

“Pek farklı değil sadece şu var Türkiye’de önyargı çok fazla ve bu konu zorluyor ister istemez.” (K, 11).

“Hem çok fark yok hem de var, genel anlamda birbirine yakın fark şu Türkiye insanı daha çok tek başına hayata atılıyor ve hareket ediyor (bireysel) bizim yani benim yaşadığım bölge Halep’te daha çok ailecek hareket ediyoruz aile içi dayanışma daha güçlü bence.” (K, 13).

“Bazı şeyler benziyor, ama yine biraz farklı burada insanlar. Mardin’de kültür farkı yok aslında, yine bir konu var Türkiye’de çocuk yetiştirirken dayak falan atmak kötü görülür, çocuk dayak yemezse terbiye edilmez ki.” (K, 14).

Türklerde kendilerine karşı var olan önyargıyı, Suriye ve Türkiye’deki etnik yapısal farklılıklarla dayanak göstererek açıklayan bir katılımcı:

“Fark yok aslında genel anlamda, fakat Suriye halkı büyük bir kısmı keyfine düşkün, Türkler de keyif yapmayı severler ama mutlaka efkara ve tripe bağlar çoğunluk olarak, Suriye halkının yabancılara karşı garip tavırları yoktu örneğin Türk toplumunda şu davranış var (kendi kimliği yabancının kimliğinden üstün ve asimile etme davranışı var veya “bizim gibisin artık Türksün” gibi cümleler Suriye’de görülmeyecek kadar az bence bunun nedeni Suriye’de farklı dinler ve farklı ırkların barındırdığı bir yer olduğu için gelen yabancıya karşı böyle tepkiler yoktur.” (K, 10).

Sosyal ve kültürel hayatla ilgili iki ülke arasındaki farklılıklara yasal ve siyasal boyutta ele alan 2 katılımcı görüşü:

“Türkiye’de yasalar herkes üzerine geçerli Suriye’de belli bir kesim hak sahibi ve kanunlar herkesin üzerine uygulanmıyor.” (K, 5).

“Kültürel olarak bir fark yok, fark olan burada insanlar daha özgür Suriye’de rejim çok baskıcı en azından insanlar siyasi görüşünü ve muhalefetini söyleyebilirler Suriye’de bu imkânsız bir şey.” (K, 7).

Sakarya’da uyum güçlüğü çekilen alanlarının olmadığını, toplumla uyum içerisinde olduklarını çünkü sosyal ve kültürel anlamda iki toplumun farklılıklarının çok olmadığı, benzer olduğuna vurgu yapan katılımcılar, kendilerini rahatsız eden ön yargılı tutum ve davranışlarının yanı sıra ırkçılık olduğunu belirtmişlerdir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Sosyal açıdan zorlandığım bir yan olmadı” (K, 1).

“Yok Allah’a şükür, Sakarya’daki Türkleri seviyorum ve onlar beni de seviyor, sadece bazen ırkçılar tarafından kötü şeyler görüyorum ama fazla değil yani” (K, 2).

“Esnaflarla muhabbetim iyi fakat yemek konusunda kuru fasulye Türkiye’de çok tercih edilen bir yemekken ben onu tercih edemiyorum, Türk çayı da içemiyorum onun dışında iyidir her şey.” (K, 4).

“Uyum sağlamadığım bir alan düşünmüyorum, sadece komşu ilişkilerimiz oldukça resmi ve az.” (K, 5).

“Genel olarak zorlandığım bir konu yok kültür ve iklim olsun birbirine çok yakın.” (K, 7).

“Kendimi uyum sağladığımı düşünüyorum, Türk çay ocaklarında çay içtiğime göre. Gayet uyumun içindeyim.” (K, 8).

“Uyum sağlamadığım bir alan yok sadece düşüncesi kat ve önyargılı insanlardan uzak durmayı çalışıyorum, en sevmediğim cümle “onlara benzemiyorsun tam bizim gibisin” bence iki ülke arasında çok benzer şeyleri var.” (K, 10).

“Uyum sağlamadığım bir alan yok sadece kişisel olarak daha önce bulunduğum ülkede kendi halimde burada da aynı şekildeyim hatta burada Türk arkadaşlarım oldu mahallede bakkal yakın arkadaşım, çok iyi Türkçem olmamasına rağmen arada mangal yapmaya gideriz günlük beraber çay içeriz.” (K, 11).

Karşılaşılan ön yargı ve ayrımcı muameleden dolayı daha çok kendi yakınları ve hemşerileriyle iletişimde olduklarını ifade eden katılımcı görüşleri:

“Yaşadığımız yerde uyumluyuz ama dışındaki ile değiliz.” (K, 15).

“Genel olarak Türklerle iç içe olmadım çünkü önyargılı olmalarından endişeliyim daha çok hemşerilerimle iç içeyim.” (K, 6).

“Biz hem Türklerle hem Suriyelilerle çalışabiliriz, ama bazı yerel halk bizimle çalışmak istemiyorlar ben topluma bir şekilde adapte olmaya çalışıyorum ama toplum bize karşı tepkileri

üzücü açıkçası bazı tepkiler var mesela sizi görmek istemiyoruz diyorlar (peki ben kendi halimde hiçbir şey yapmıyorum sadece biraz esmerim direk gözlerine batıyor gibiyim)” (K, 13).

Zorunluluktan dolayı burada olduğunu ifade eden katılımcı:

“Sadece ırkçılık bizi zorluyor biz kendi isteğimizle gelmedik savaş yüzünden geldik ve Suriye şu an yaşamak için güvenli bir yer değil ama çok insan bu konuyu görmezden geliyor” (K, 3).

4.2.3. Değişim Teması

Değişim teması içerisinde izlenimdeki değişim, gündelik yaşamdaki değişim, giyim tarzındaki değişim, dini ve kültürel ritüellerin yapıla bilme durumu, okuma ve izleme alışkanlığına ilişkin değişim, mutfak alışkanlıklarına ilişkin değişim, Suriye’de sık kullanılan ürünlere veya alternatiflerine ulaşma durumu, yerli halk gibi yaşanan alanlar şeklinde kategorilere ulaşılmıştır.

Türkiye’ye ve Sakarya’ya dair izlenimlerdeki değişimlere yönelik katılımcılar, sosyal ve kültürel anlamda farklılıkların olmamasından dolayı olumlu izlenimlerinin olduğu veya herhangi bir izlenimlerinin olmadığını ancak son zamanlarda ekonomik anlamda zorlukların ortaya çıkması ayrıca yine son zamanlarda ayrımcı ırkçı davranışlarla karşılaşmaları kendilerini olumsuz etkilediği şeklinde düşüncelerini belirtmiştir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Sakarya sakin bir şehir Türkiye’de Suriye’den daha iyi bir ülke ama daha iyi olması lazım (siyasi haklar ve yasalar Suriye’den daha iyi buranın polisi insancıl Suriye’de polis ve rejim adamları korkunçlar). Değişen bir bakışım olmadı sadece son zamanlarda ekonomi iyi işlemiyor” (K, 1).

“İlk geldiğimde gelişmeye çalışan bir ülke olduğunu gördüm aynı zamanda Suriye’den bir nebze özgürlük açısından daha iyi, sonra şunu fark ettim ekonomik istikrarsızlığı kişisel gelişmeyi çok zorluyor. Ortak tarih ve kültür açısından olumlu benim için.” (K, 4).

“İlk başta iş için iyi bir imkânı var ve daha güvenli aynı zamanda çoğu akraba ve tanıdık bizden önce gelmiş, şimdi ise zamlar çok ve ekonomi durumu biraz zorluyor ilk yıllarda sağlık konusunda ücretsizdi Avrupa birliği fonluyordu şimdi sağlık için para veriyoruz, toplum da bizi son zamanlarda kabul etmediğini gösteriyor.” (K, 13).

“İzlenimim olmadı, iki ülke birbirine çok farklı değil” (K, 3).

“Türkiye ülke olarak güzel halkı bize benziyor ama bazı zorluklar var, önyargı ve nefret söylemleri.” (K, 12).

“İlk geldiğimiz zamanlarda kendimizi güvende hissediyorduk fakat son zamanlarda bir mülteci olarak burada kendimizi o kadar güvende hissetmiyoruz (nefret söylemleri ve yaşam şartları gittikçe zorlaşması) şu an kendimizi her an gönderilebiliriz kaygısıyla yaşıyoruz.” (K, 5).

“Bomba ve silah sesi yoktu bu bana ilk anormal geldi tabi olumlu anlamda. Yani güven duygusu iyi hissettirdi. Ama büyüdükçe Sakarya’nın ne kadar gelişmemiş, kültürsüz ve sanatla ilgilenmeyen bir il olduğunu fark ediyorum.” (K, 9).

Katılımcıların gündelik yaşamlarındaki değişimin varlığına ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde, savaş koşullarının olduğu bir ülkeden uzaklaştıkları için kendilerini güvende hissettiklerini, ekonomik anlamda ise olumsuz etkilendiklerini, türkçe konuşmak zorunda kaldıklarını, çok eşliliğin ve çok çocuğun yadrgandığı için temkinli davrandıkları konusunda düşüncelerini belirttikleri görülmektedir. Katılımcı görüşleri:

“Burada artık güvende yaşayabiliyoruz savaş korkusu yok, burada sistem ve yasalar var Suriye’de yasalar bir kesimi hizmet ediyor” (K, 3).

“Genel olarak hayatım komple değişti, evet kültürler birbirine çok yakın fakat burada yaşamak için Türkçe konuşmak ve Türk toplumun kurallarını öğrenerek yaşamaya çalıştım.” (K, 5).

“Artık ölüm korkusu yoktu. Bu da bana insan gibi yaşayabilmeme vesile oldu. Elektriğin, suyun hep olması bile sürekli mutlu olmama yeterdi. Çok şiirsel geliyor kulağa biliyorum. Suriye’de savaş döneminde çok zor bulunan şeyler bunlar ve hala Suriye’de günde 3 saat geliyor. Ama insan alışıyor. İyiyeye de kötüye de. Hiçbir şeyin olmayınca küçük şeyler bile büyük mutluluklar getiriyor. 1 saatliğine elektriğin gelmesi gibi.” (K, 9).

“Türkiye’ye geldikten sonra güzel bir gelişme oldu çocuklarım daha çok sosyalleşti, dil konusu başta biraz zorladı ama idare edebiliyorum, orada daha çok kazanıyordum ama kazancımın yüzde

70'i yabancı vergisi ödemekle gidiyordu, Türkiye'nin ekonomisi poker masası gibi, ama bir şekilde oradan daha iyi." (K, 11).

"Tabi ki bir sürü değişiklik oldu mesela bizim şehrimizde çok evlilik normal Mardin ve doğu şehirlerinde de bu konu var, burada yok hoş görülmez aynı zamanda yasalar müsait değil buna, 18 yaş altında kız evlenemez mesela, o yüzden ben ikinci eş burada evlenemiyorum, çok çocuk yaptığımız için de eleştiriyorlar." (K, 14).

"Türkçe konuşmaya başladık, ekonomik şartlara bakıldığı zaman Suriye'de daha rahattık o yüzden çocuk yapma kaygısı olmazdı, şu an daha sınırlı olacak benim için" (K, 1).

"Önceden Halep'teyken bizim mahalledeki komşularımız aynı zamanda akrabalarımızdı, burada biraz akraba var ama herkes farklı ilde görüşemiyoruz eskisi gibi kendi düğün eğlencelerimizi açık bir şekilde mahallede yapamıyoruz burada." (K, 13).

Orta okul ve liseyi burada okuduğu için değişimi fark etmediğin ifade eden ve kendisini burada geliştiremediğini ifade eden katılımcı görüşleri:

"Kendimi burada geliştiremiyorum." (K, 6).

"Orta okul ve liseyi burada okuduğum için kendimi Türkiye eğitim sisteminde yetiştigimi düşünüyorum." (K, 8).

Katılımcılar giyim tarzlarında değişimin pek olmadığını Sureye'deki giyim tarzlarıyla aynı olduğunu sadece uzun elbise giyme, puşi takma ve başörtüsü bağlama şekillerinde değişimler olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcı görüşlerinden örnekler:

"Giyim tarzı iki ülkede aynı hemen hemen değişen bir şey yok." (K, 7).

"Yok, sadece yaşadığım şehirde puşi kullanırdık, Mardin'de olduğum zaman ilk geldiğim zaman onu kullanırdık Sakarya'ya gelince burada kullanmıyorum çünkü insanlar burada onu garipsiyor" (K, 1).

"Genel olarak bir değişiklik yok çünkü giydiğim, kıyafetler aynı, sadece bizde bayramlarda (uzun elbise entari) tarzı kıyafetimiz var onu burada giymiyorum çünkü ters tepkilere neden olabilir." (K, 8).

"Pek değil sadece başörtü bağlama tarzım biraz değişti." (K, 12).

"Biraz oldu benim şehrimde Suriye'deyken uzun kıyafet giyerdik Suudi Arabistan'da yaygındı bu, burada giymiyorum dikkat çeker birkaç kere denedim, bence gerek yok evde giyerim yeterli." (K, 11).

"Çok değil, puşi bağladım daha önce başıma burada bağlarsam kötü bakılır o yüzden çok bağlamıyorum." (K, 15).

"Biraz değişti eskisi kadar bizim uzun kıyafetleri giymiyorum ama yine giyiyorum giyince insanlar ters bakıyor bence ters bakmaması lazım sonuçta bu bir geleneksel bir şey." (K, 14).

Türklere benzer giyinse de Arap olduğunun belli olduğunu ifade eden katılımcı kendisini şöyle ifade etmiştir:

"Tabi ki de oldu, Türklere biraz daha benzer oldu ama hala Arap olduğumu belli oluyor aslında." (K, 2).

Katılımcılar, Sakarya'daki halkla aynı dine mensup oldukları ve kültürel olarak da benzer oldukları için dini ve kültürel ritüellerini yapmakta sorun yaşamamakta, ritüellerini gerçekleştirirken herhangi bir değişim gerçekleşmemekte olduklarını sadece Suriye'deki kadar yakınlarında fazla akrabaları olmadığı için özel günlerde ziyaretlerinin az olduğunu ifade etmektedirler. Örnek katılımcı görüşleri:

"Dini uygulamalar aynı zaten, kültürel açıdan çok fark yok sadece bayramlarda akraba ziyaretlerimiz çok olurdu. Burada az tanıdık ve akraba var onlarla yetiniyoruz. Bizim şehrimizde halay çekilir çok Urfa ve Mardin gibi Sakarya'da bu çok yaygın değil" (K, 1).

"Suriye'de değil, Kuveyt'te gerçekleştirdiğim dini ve kültürel ritüellerin çoğu burada yapabiliyorum bazı farklarıyla tabi ama yine yapabiliyorum ve %70 memnuniyetim var bu konuda. Akraba ve aile ilişkim uzaktan olduğu için bazı şeyleri yapamıyorum." (K, 2).

“Suriye’de ve burada aynı şeyler var bir değişiklik yok zaten kültür birbirine yakın.” (K, 3).

“Aynı şekilde uyguluyorum dini ritüeller aynı zaten sadece bayramlar sıkıcı geçiyor tek başıma olduğum için, kültürel aktiviteler hem Türk hem Suriye’nin türkü gecelerine giderim arada” (K, 10).

“Aynısı zaten dini uygulamalarda bir farklılık yok, kültürel olarak da kültür yakın birbirine.” (K, 11).

“Dini açıdan aynı zaten, kültür açısından bazı farklılıklar var komşuluk daha zayıf orada komşular daha çok, yakın akraba ziyareti Suriye’de daha çok biz Halep’teyken akrabalarla sosyal hayatımız çok güçlü.” (K, 13).

Katılımcıların okuma ve izleme alışkanlıklarındaki değişimin Türk kanallarını izlemek ve Türkiye’deki gündemi takip etmek şeklinde olduğu görülmektedir. Özellikle izleme ve okuma alışkanlıklarında Türkçeyi öğrenmek için değişimin olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılar Arapça ve Türkçe okuyup izlediklerini ifade etmişlerdir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Türk kanalları ve yerel medya takip ediyorum, Suriye haberleri takip etmeyi bıraktım çünkü moral bozucu kötü olmamak için” (K, 1).

“Biraz oldu, bazen Türkçe kitapları okuyorum ama zorlanıyorum biraz, Arapça kitapları daha çok tercih ediyorum televizyonu kullanmıyorum.” (K, 2).

“Türkiye’de yaşadığım için daha önce Türkiye haberleri takip ediyorum hem Türkçe hem Arapça olarak takip ediyorum.” (K, 4).

“Arapça ve Türkçe kitaplar okurum, Arapça kitapları İstanbul’dan temin edebiliyorum.

“Haberleri yerel medyadan takip ediyorum Sakarya ile ilgili onun dışında ilk geldiğimde Türkçe öğrenmek için Türk dizileri izlerdim (favorim Ezel dizisi) diğer diziler birine çok benzediği için izlemekten vazgeçtim. Türkçe daha çok baskın medyada bende.” (K, 7).

“Tabi ki iki dilde okurum şu an güzel bir kazanım, tv Türkçe daha çok izlerim.” (K, 10).

Katılımcılardan 3’ü ise Arapça izlediklerini ifade etmişlerdir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Yok değişmedi Türkçem çok iyi olmadığı için Türkiye’deki Arapça haber platformlarını takip ediyorum.” (K, 11).

“Arapça izliyorum hala.” (K, 15).

Mutfak alışkanlıklarına ilişkin düşüncelerini belirten katılımcılar değişimin olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca iki ülke arasında yemeklerde benzerlik olduğunu farklı olarak çay, tarhana tüketmeye başladıklarını ifade etmişlerdir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Değişmedi ama Türk mutfağına özgü tarhana çorbası içmeye başladık” (K, 1).

“Bir şey değişmedi yemekler birbirine çok benziyor isimleri farklı sadece, kendi özgü yemeklerimizi de yapıyoruz.” (K, 3).

“Dediğim gibi mutfak kültürü birbirine çok yakın aynı yemekler farklı isimlerle yapılıyor değişen şey çay çok şekerli içiyordum şu an daha az şekerli içiyorum.” (K, 4).

“Değişik olmadı Suriye yemekleri devam ettiriyoruz aynı zamanda Türk mutfağında olan bazı yemekleri mantı gibi yemeye başladık.” (K, 5).

“Genel olarak Türk lokantalarında yemek yiyorum yemekler bizimki gibi zaten. Evde yemek yaptığımda kendi mutfağına özgü yemekler pişiririm.” (K, 7).

“Türkler daha az baharatlı yiyecek seviyorlar. Biz Antep yemeklerine daha yakınız. Pek bir değişiklik olmadı sayılabilir.” (K, 9).

“Evet kendi yöremize özgü yemeklerimizi yapıyoruz, gurbette aslında insanın kendini iyi gelen şeylerden bir tanesi yöresel yemekler yöresel eğlenceler.” (K, 11).

“Tabi ki biz Halepliler olarak yemek yapmak kutsal Halep’e özgü Suriye’de olan yemekleri yapıyoruz ve hayatımızda zaten tek zevk alabileceğimiz şey yemek yapmak.” (K, 13).

“Çok değişmedi devam ediyor, ürünler bulunuyor zaten.” (K, 14).

Suriye’de sık kullanılan ürünlere veya alternatiflerine ulaşmanın ilk zamanlarda zor olduğunu çünkü istedikleri ürünlere ulaşmakta yaşadıkları sorundan kaynaklandığını ancak artık böyle bir sorunun olmadığını, Suriyelilere ait dükkanlardan tüm ürünlerini alabildikleri gibi Türkiye’nin ulusal bazı marketlerinde de istedikleri ürünleri bulup alabildiklerini, değişimin olmadığını belirtmişlerdir.

“Çoğu ürünler aynı zaten. İlk geldiğimiz zamanlar Mardin’deydik her şey aynı idi, buraya gelince çok değişmedi biz tandır ekmeği yapardık onu burada yapmayı devam ettirdik” (K, 1).

“Çoğuna ulaşabiliyorum ve zaten Suriyeli dükkanlarda her şey bulabiliyorum Allah’a şükür, örnek atıyorum bizim çok ama çok alıştığımız bir içecek var adı “Yerba Matte”, onu hep Suriyeli marketlerden alıyoruz bizim lavaş ekmeğimizi aynı şekilde. Son zamanlarda farklı bir şekilde BİM’de satılmaya başladı (onu denemedim daha)” (K, 2).

“Gıda ürünleri olarak ilk geldiğimiz zaman yoktu sonra Suriyeliler çok olunca kendi fırınlarını yaptı, genel olarak BİM gibi marketlerden alıyoruz her şeyi sadece kendi lavaş ekmeğimizi Suriyeli bakkaldan alırız” (K, 3).

“İlk geldiğimde gıda ürünleri lavaş ekmeği gibi ve kahvaltılık ürünleri yoktu sonra bulundu yani bulmak zor değil.” (K, 6).

“Evet sadece ilk geldiğim zaman bizim içtiğimiz (yerba matte) çayı bulmakta zorlanıyordum sonra Suriyeli bakkallarda satılmaya başladı, diğer ürünler iki ülkede hemen hemen aynı” (K, 10).

Katılımcılar özellikle yerli halk gibi yaşanan alanların olmadığını çünkü kendilerinin yerli halktan farklı özelliklere sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Aynı zaten yerli halkın yaşantısı bizimkinden pek farkı yok. Çoğu şey aynı” (K, 1).

“Yaşantımız çok farklı değil fakat hala yabancı gibi hissediyorum aslında Türk vatandaşlığı kazanmama rağmen.” (K, 2).

“Genel olarak yerel halk ile bir farkım yoktu çünkü iki kültür birbirine çok yakın. Değişken bir yanım var, Türklere benzediğim o da ekonomi hakkında çok endişelenmek Suriye’de diktatör var ve siyasi haklar sıfır ama ekonomide istikrar var Türkiye’de her iki günde piyasa değişiyor.” (K, 4).

“Genel olarak çoğu yanlarda aynıyım onlar gibiyim ama vatandaş değilim.” (K, 6).

“Kendimi yerel halk gibi hissediyorum ama vatandaş değilim, yerel halk gibi ekonomik ve siyasi durumlardan kaygılanırım. Artık daha çok çay içiyorum kahve yerine.” (K, 7).

“Zaten Türklere ile Suriyeliler çok benziyor. Yaşam tarzı bakımından olsun. Dil bakımından olsun sonuçta kullandığınız dil sizin düşünme biçiminizdir. 3000’den fazla Arapça kökenli kelime içeren bir dile sahip bir toplumun büyük bir benzerlik göstermesi kaçınılmazdır. Tarihi ve coğrafi ortaklık da benzerlik getiriyor.” (K, 9).

“Yerli halktan bir farkım yok çünkü Suriye ve Türkiye insanı birbirine çok benzer, buranın insanıyım burada yetiştim yerli halk kadar Türk sanat müziği dinlerim belki de yaşlılarımdan daha fazla dinlerim, yeme içme alışkanlıklarım aynı” (K, 10).

Katılımcıların ikisi yerel halk gibi yaşamalarının sahip oldukları statüden dolayı mümkün olmadığını ifade etmişlerdir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Şimdi onlar gibi yaşıyoruz aslında ama aynı zamanda farklarımız var, onlar sigortalı çalışır işi beğenmedikleri zaman ayrılabilirler biz hem sigortasız çalışıyoruz çünkü iş verenler fabrika ve tekstil alanında sigorta yapmıyor bize hem de işten ayrılmak zor çünkü kolay bulamayız ve iş şartları zor çalıştığımız tekstil atölyeleri bodrum katlarda havalandırması yok 12 saat çalışıyorum ama başka alternatif yok.” (K, 13).

4.2.4. Aidiyet ve Gelecek Beklentisi Teması

Aidiyet ve gelecek beklentisi temasının içerisinde kendimi Türk toplumuna ait hissediyorum, kendimi kendi toplumuma ait hissediyorum ve kendimi hiç bir yere ait hissetmiyorum kategorilerine ulaşılmıştır. Kendisini Türk toplumuna ait hissettiğini ifade eden 11 katılımcı, ayrımcı ve ırkçı yaklaşımlarla karşılaştıklarını ve bu yüzden mutsuz olduklarını burada bir gelecek kurmayla ilgili karamsar olduklarını belirtmişlerdir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Türkiye toplumundayım daha çok ama Türkiye toplumu beni bir üye olarak kabul eder mi o önemli, Suriye’de yerlerimiz kalmadı o yüzden yeni vatan edinmek zorundayız. Suriye hatıradı kaldı” (K, 1).

“Yaşamak istiyorum burada çünkü küçüktüm buraya geldiğimden buraya aitim ama topluma çok dahil değilim çünkü ayrımcılık ve nefret söylemleri çok kırıci beni kendime kapanmama itiyor.” (K, 3).

“Kendimi Türk toplumuna daha çok aitim, hayatımı Türkiye’de sürdürmek istiyorum ama aynı zamanda kaygılıyım çünkü sürekli göndereceğiz deniyor.” (K, 7).

“Kendimi bir Türk gibi hissediyorum. Suriyeli olduğumu bana insanlar hatırlatıyor. Ortak bir gelecek düşünmüyorum çünkü gelecek muamma burada kalırsam toplum beni kabul eder mi, bizi Suriye’ye gönderirlerse orada geleceğim nasıl olacak düşünmüyorum” (K, 9).

“Ben elimden geleni yapmaya çalışıyorum topluma dahil olmaya çalışırım bir şekilde ama karşı taraf bana yönelik ayrımcılık ve ırkçılık yapınca kendime derim ki uğraşma boş ver, geleceğimiz belli değil bizim, burada mıyız Suriye’ye mi gönderiliriz belli değil. Zaten son zamanlarda ciddi şekilde geri gönderme var. Bence bu hem buranın ekonomisini etkileyecek hem gönderilen insanların hayatını, orada nasıl yaşayacaklar?” (K, 13).

Kendisini kendi toplumuna ait hissettiğini ifade eden 6 katılımcı ayrımcılık ve yerel halkın neredeyse yarısının kendilerini istememeleri nedeniyle burada bir gelecek düşünmekte zorlandıklarını belirtmişlerdir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Türkiye’de yaşamaya alıştım ancak aitlik hissi olmadı Bende pek. Kendimi hala Suriye toplumuna ait hissediyorum. Türk toplumu ile Suriye toplumu arasında çok fazla benzerliklerin olduğunu düşünüyorum. Ancak ona rağmen ortak bir gelecek ve yaşam konusunda çok olumlu düşünmüyorum çünkü burada bir zorunluluk durumu var. Yani Türkler Suriyelileri idare etmek zorunda Suriyeliler ise burada oldukları sürece Türklerle uyum sağlamak zorundalar. Aslında Türklerin yarısı Suriyeliler iyi anlaşsa da diğer yarı onları kabul etmiyor. Durum tıpkı Türk toplumu ve Kürt toplumu gibi.” (K, 5).

“Kendi toplumuma daha çok aitim, burada toplumla entegre olmaya çalıştım ama ötekileştirme çok fazla, o yüzden Suriye düzeldiğinde döneceğim.” (K, 6).

Kendisini hiçbir yere ait hissetmediğini belirten 3 katılımcının görüşleri:

“Açıkçası ben hiçbir yere ait hissedemiyorum nerde para kazanabiliyorsam ve güvende yaşayabiliyorsam oraya aitim.” (K, 11).

“Çok topluma dahil olmadık hem ırkçılık var, hem de biz dahil olmak istemedik, gelecek bilmem ben çünkü geleceğim belli değil her an sınır dışı endişesiyle yaşarım günümü yaşar geçerim.” (K, 14).

“Hiçbir yere ait değilim toprağımdan kopartılmış bir ağaç gibiyim, durumlar düzelse oraya dönmek isterim ve burada son zamanlarda insanlar bizi istemiyor zaten kendi toprağımda yaşamayı tercih ederim.” (K, 15).

5. SONUÇ ve TARTIŞMA

Değişme, farklı bir duruma dönüşüm anlamına gelmektedir. Sosyal değişme ise belirli zaman dilimlerinde seyredilebilen, kontrol edilebilen, toplumsal yapılara yansıyan ve fark edilebilen değişimlerdir. Tüm bu değişimlerin yaşandığı toplumlarda süreci birebir yaşayanlardan ziyade bu değişim sürecini gözlemleyenler tarafından anlaşılması daha olasıdır. Sürece müdahale etmek güçtür ve süreç eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmeye muhtaçtır. Değişim tabii ve devamlı bir gerçekliktir. Tüm toplumların kimi zaman çok kimi zaman daha az değişime maruz kaldıklarını söylemek mümkündür. Sosyal değişme ise toplumların mevcudiyetlerini sağlamaları, farklılaşan yaşam şartları karşısında var olabilmeleri için değerli bir yere sahiptir. Bu doğrultuda bilginin gündelik hayata yansıyan biçimi olarak ifade edilebilen kültür, sosyal değişimle birlikte değişmektedir. Bu değişimin bilimsellik doğrultusunda olup olmaması da toplumun faydasına olup olmamasına yol açmaktadır.

İnsanların yurt edindikleri, içinde yaşadıkları coğrafyayı terk ederek başka bir yere gitmeleri olarak kabul edilen göçle birlikte göç edilen yerde toplumsal değişimler gerçekleştiği gibi göç edenler de toplumsal değişmeden etkilenmektedir. Göç, toplumsal yapı üzerinde kültürel, sosyal, politik ve ekonomik

değişimlere neden olmaktadır. Toplumların ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal yapılarını etkileyen göç, sosyal değişmeyi süratlandırarak şiddetlendirmektedir. İnsanların daha güzel bir hayat elde etme isteği ile yaşadıkları ülkelerinin içinde veya farklı bir ülkeye gitmeleri sonucu göç gerçekleşmekte, göç olgusu göç edenler ve göç edilen ülke açısından çeşitli boyutlarda negatif ve pozitif neticeleri olmaktadır. Özellikle ülkeler arası gerçekleşen göçle, değişik kültürel özelliklere sahip insanların birlikte yaşamak durumunda kalmaları, etkileşimi kaçınılmaz kılmaktadır. Bu etkileşimin negatif, pozitif yönleri vardır ve çatışmayı beraberinde getirmektedir. Uluslararası gerçekleşen göç, birbirlerinden farklı toplumsal ve kültürel yapılara sahip insanların beraber yaşama, değişikliklerle mücadele etme ve iletişim çatışmalarını çözümlayebilmeleri gibi ciddi problemleri bünyesinde barındırmaktadır.

Sosyal değişme bağlamında Suriyeli göçünün göçenler ve göç edilen yerdekilerin yaşamlarında, toplumsal yapıda ne tür değişimlere neden olduğu doğrultusunda gerçekleştirilen araştırma sonucu elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, Sakaryalı katılımcıların Suriyelilere karşı ilk geldikleri dönemde sahip oldukları olumlu algının değiştiği, Türkiye'ye kontrolsüz sayıda gelmeleri ve dönmemeleri konusunda negatif tutum içerisinde oldukları görülmektedir. Sakarya'ya yaşam koşullarının kolaylığından geldiklerini düşündüklerini ifade eden katılımcılar, Suriyelilerle sosyal ve kültürel anlamda farklılıklarına vurgu yapmakta ve bu yüzden birlikte ortak bir gelecek düşünemediklerini ifade etmektedirler. Değişim odağında durumun analizi yapıldığında, katılımcıların Suriyelilerin gelişinden bu zamana kadar hayatlarında herhangi bir değişimin olmadığını çünkü buna ihtiyaç duymadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılara göre Suriyeliler bir arada yaşamakta ve kendi dükkanlarından alışverişler yapmaktalar, bu durum ise onların sosyal ve kültürel anlamda değişmelerine engel olmaktadır. Uyum sağlama problemi yaşamadıkları için değişime de ihtiyaç duymamakta oldukları düşünülmektedir. Katılımcılar, Suriyelilerin her geçen süre zarfında yaşadıkları yeri daha da sahiplenme davranışı sergilediklerini belirtmişlerdir. Tüm bunların yanında, Suriyeli göçü sonrasında Sakarya'da yaşayanlarda ise değişimlerin olduğu, özellikle ortak sosyal alanların kullanımında Suriyelilerin olması ve kavga çıkması şeklinde güvenlik kaygısı gibi nedenlerle artık bu mekanları kullanmadıkları, yaşadıkları mahallelerden ayrılmayı planladıkları görülmektedir. Katılımcılar özellikle Suriyelilere ilişkin gerçekleştirilen politikalara yönelik değerlendirmelerinde, oldukça tedirgin olmuşlar ve çekimser kalmayı, görüş bildirmemeyi tercih etmişlerdir. Görüş bildiren katılımcılar ise Suriyeli göçünün kontrollü bir biçimde yönetilmesi gerektiğini ve yine kontrollü ve güvenli geri dönüşlerinin de sağlanması gerektiği konusunda değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Araştırma bulguları doğrultusunda Suriyeli katılımcıların çoğunlukla tanıdıkları olduğu için Sakarya'da yaşamayı seçtikleri görülmektedir. Gündelik yaşantılarında biraz Türkçe ile genellikle Arapça kullandıkları, iletişimde oldukları Türk sayısı çok olmadığı için Türkçeyi öğrenme ve konuşma fırsatı bulamadıkları anlaşılmaktadır. Suriye'de karşılaşılan zorluklarda yakın çevrelerinden destek aldıklarını, Sakarya'da da yakınları ve hemşehrileriyle bir arada yaşadıkları için aynı sürecin devam ettiğini, sosyal ve kültürel yaşamla ilgili her iki ülkenin birbirleriyle ortak yönlerinin çok olduğu ve benzediğini düşündükleri görülmektedir. Suriyeli katılımcıların iki toplumun benzer olmasına yaptıkları vurgu değişim teması içerisinde sıkça karşılaşılmaktadır. Katılımcıların tamamına yakını gündelik yaşantılarında, giyinme alışkanlıklarında, dini ve kültürel ritüellerini yapabilme biçimlerinde, mutfak alışkanlıklarında önemli herhangi bir değişimin meydana gelmediğini çünkü zaten iki toplumun her yönleriyle birbirlerine benzer olduklarını düşündükleri değerlendirilmektedir. Suriye'ye özgü tüm ürünlere kolaylıkla ulaşabildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Suriyeli katılımcıların aidiyet hislerinin ve gelecek beklentilerinin temel belirleyenin ise kendilerine karşı yapılan ayrımcılık ve ırkçı davranışlar olduğunu düşündükleri görülmektedir.

Birlikte yaşayan iki grubun görüşlerinin birbirlerinden oldukça farklı olduğu dikkat çekmektedir. Suriyeli katılımcıların iki toplum arasındaki sosyal ve kültürel benzerlik düşüncesi Sakaryalı katılımcılarda yerini tümüyle farklı oldukları düşüncesine bırakmaktadır. Topluma uyum sağladıklarını her alanda rahat hareket edebildiklerini ifade eden Suriyeli katılımcıların bu davranışları, Sakaryalı halk tarafından gün geçtikçe daha öz güvenli ve ülkenin sahibi gibi davranıyorlar şeklinde değerlendirildiği görülmektedir. Her iki katılımcı gurubundan elde edilen ortak bulgu ise Suriyelilerin birarada yaşayıp birlikte hareket etmeleridir. Bu durum Suriyeli katılımcılar için gündelik yaşamlarında değişimi mümkün kılmamaktadır. Geldikleri toplumla uyum içerisinde olduklarını belirten Suriyeli katılımcılar Suriyelilerle birlikte hareket ettiklerini, yakın ilişkiler içinde olduklarını ve çok az Türkçe iletişimde olduklarını paylaşırken aynı zamanda toplumla uyum halinde olduklarını bu uyumlarını ve burada bir gelecek kurmalarına engel olan ve olacak şeyin ise karşılaştıkları ayrımcı ve ırkçı muameleler olduğunu düşündükleri anlaşılmaktadır. Sakaryalı katılımcılara göre ise Suriyelilerin bir arada olmaları, kendi ticaretlerini yapıp, birlikte hareket etmeleri onların topluma uyum sağlama ihtiyaçlarını ortadan kaldırmaktadır. Sakaryalı katılımcılar, özellikle şehrin

ortak kullanım alanlarını kullanmaktan vazgeçtiklerini ifade ederken değişimi bu doğrultuda değerlendirmeye çalışmaktadırlar. Değişim Sakaryalı katılımcılar için Sakarya'da Arapça dükkanlarla, çok eşli ve çok çocuklu ailelerin sokaklarda daha fazla görülmesiyle görünür hale gelmektedir. Ayrımcı tutumların varlığı Suriyeli katılımcıların Türkiye'deki gelecek beklentilerini belirlerken, Sakaryalı katılımcılar için ise ortak geleceğin söz konusu olmadığı görülmekte, Suriyelilerin kontrollü ve güvenli bir biçimde ülkelerine gidişinin sağlanması gerektiği düşüncesi dikkat çekmektedir.

Araştırma sonuçları açısından bakıldığında göçe maruz kalan yerlerde demografik yapı değişmekte, karşılaşılan kültürel çatışma toplumsal krize zemin hazırlamaktadır. Suriyeliler ise yaşadıkları yere uyum sağlamaya dair herhangi bir çabaya ihtiyaç duymamakta kendi mahallelerini oluşturarak kendi dükkanlarını açmakta giyimden yemeğe, konuşmaya, gündelik yaşantılarında yaptıkları ritüellere tüm davranışlarını değiştirmeden yapma fırsatı bulmaktadır. Suriyelerin sosyal ve kültürel yaşantılarındaki bu değişmezlik göç edilen bölgelerde yaşayan yerli nüfusun sosyal yaşantılarının değişmesine neden olmakta; değişim, imkânı olanların mekân değiştirmeleriyle son bulmaktadır. Bu durumda yerli halk ve Suriyeliler arasında bütünleşmenin olması mümkün olamamaktadır. Ülkenin göç politikaları meydana gelen her yeni değişim doğrultusunda toplumsal ihtiyaçlara daha hızlı cevap verebilmek amacıyla güncellenmelidir. Günümüzde karşı karşıya kalınan göç hareketlerine yönelik mikro, mezo ve makro açıdan çok boyutlu acil müdahale edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), 292-303.
- Appelbaum, R P. (1987). *Toplumsal Değişim Kuramları*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Arik, A. (1998). *Psikolojide Bilimsel Yöntem*. Çantay Kitabevi.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Burmeister, E., & Aitken, L.M. (2012). Sample size: How many is enough? *Australian critical care*, 25(4), 271-274.
- Cohen, L., Manion L. & Morrison K. (2005). *Research methods in education*. Routledge Falmer. Taylor & Francis e-Library.
- Creswell, J. W. (1994). *Research design: Qualitative & quantitative approaches*. Sage Publications.
- Demir, G. (1997). Göç Nedenleri ve Göçmenlerin Beklentilerindeki Gerçekleşme Durumu: Bolu İli Kıbrısık İlçesi Örneği. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç* (s.79). Ankara.
- Doğan, İ. (1995). *Sosyoloji*. Sistem Yayıncılık.
- Doğan İ. (2012). *Sosyolojik Kavramlar ve Sorunlar*. Pagem.
- Dönmezer, S. (1994). *Toplumbili*. Beta Yayınevi.
- Durugönül, E. (1997). Sosyal Değişme, Göç ve Sosyal Hareketler, *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç* (s.97). Ankara.
- Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı (2001). *Dünya'da ve Türkiye'de Yasadışı Göç Raporu*. Ankara.
- Erkal, M. E. (2000). *Sosyoloji*. Der Yayınları.
- Gray, P. S. & Williamson, J. B., Karp, D. A. and Dalphin, J. R. (2007). *The research imagination: An introduction to qualitative and quantitative methods*. New York, Cambridge University Press.
- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B. ve Taşgım, S. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*. Seçkin Yayıncılık.
- İşçi, M. (2000). *Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme*. Der Yayınları.
- Kalaycıoğlu, E. (1984). *Siyasal Bilim (Teori, Olgü ve Süreç)*. Beta Yayın.
- Karpat, K. H. (2013) *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. Timaş Yayınları.
- Koca, C. (2017). Spor bilimlerinde nitel araştırma yaklaşımı. *Spor Bilimleri Dergisi*, 28(1), 30-48

- Mülteciler Derneği (2023). *Türkiye’de Suriyeli Sayısı*. Erişim Adresi: <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi>.
- Nakhoul, T. E. (2014). *Uluslararası İşgücü Göçü ve Türkiye*. [Uzmanlık Tezi]. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Okumuş, E. (2003). *Toplumsal Değişme ve Din*. İnsan Yayınları.
- Öner, S. & Kaçmazoğlu, H. B. (1997). Güneydoğu Anadolu ve Göç: Göç Olgusu ve Doğu Anadolu, *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi-Toplum ve Göç*, s.371
- Özkalp, E. (1995). *Sosyolojiye Giriş*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özkalp, E. (1997). *Sosyoloji*. Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Öztürk, M. & Coşkun M. K. (1999). *Sosyoloji*. MEB Yayınları
- Patton, M. Q. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation, program evaluation kit*. California: Sage Publications.
- Rubin, H. J. & Rubin, I. S. (2005). *Qualitative interviewing: The art of hearing data*. California: Thousand Oaks, Sage Publication
- Sağır, M. (1997). Sivas’ta Kentleşme İşsizlik ve Göç, *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi-Toplum ve Göç* (s.379). Ankara.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye’de iç göç olgusu ve kentleşme. *Türkiyat Araştırmaları*, 5, 33-44
- Tezcan, M. (1995). *Toplumsal Değişme*. Feryal Matbaası.
- Tümtaş, M. S. (2012). *Kent, Mekân ve Ayrışma*. Detay Yayınları.
- Tümtaş, M. S. & Çelikkaleli Ö. (2014) Kente Göç Sosyal Dışlanmışlık ve Ergenlerdeki Psikolojik Belirtileri, (Ed.) Keçeli, A. ve Çelikoğlu, Ş., *Kent Çalışmaları I* içinde, (ss: 41-66). Detay Yayıncılık.
- Yağar, F., & Dökme, S. (2018). Niteliksel Araştırmaların Planlanması: Araştırma Soruları, Örneklem Seçimi, Geçerlik ve Güvenirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 1-9.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.